

DYNAMISCH PERSPECTIEF

Ledenblad van de Vereniging voor

Biologisch-Dynamische Landbouw & Voeding

Bloemen

Bio-bloementeel t bloeit op

Als we nadenken en discussiëren over de toekomst van de landbouw gaan onze gedachten en argumenten eigenlijk altijd over duurzame *voedsel*productie: hoe zorgen we ervoor dat we de hele wereldbevolking voorzien van milieuvriendelijk geproduceerd voedsel, vol van levenskrachten? Maar ook bij de sierteelt is dringend verduurzaming noodzaak. De exportwaarde van de Nederlandse sierteelt bedroeg in 2018 ongeveer 9 miljard euro (waarvan snijbloemen ongeveer 4 miljard euro), vergeleken met groenten (7 miljard euro) en fruit (6 miljard euro) zeker significant. Ter vergelijking, de totale omzet aan biologische levensmiddelen in Nederland ligt op ongeveer 1,6 miljard euro (2018).

In de afgelopen decennia is er enorm geprofessionaliseerd op het gebied van de biologische groenteteelt en akkerbouw. De biologische sierteeltsector staat daarentegen nog volledig in de kinderschoenen. Er

zijn slechts een handvol biologisch gecertificeerde snijbloementelers, er is nauwelijks biologisch zaad verkrijgbaar van voor de snijbloemeteelt veredelde gewassen, er is geen biologisch plantgoed te koop, er is een groot gebrek aan gespecialiseerde kennis over de biologische snijteelt en er is slechts een beperkte, latente vraag naar biologisch geteelde bloemen. In de gangbare sierteelt worden veel bestrijdingsmiddelen gebruikt en de bestaande regels worden regelmatig overtreden waarbij er zelfs met verboden middelen wordt gespoten. Hoog tijd dus voor verandering!

In de afgelopen jaren zijn er op steeds meer plekken in Nederland kleinschalige telers begonnen met het zaaien en planten van snijbloemen. Bijna allemaal richten ze zich met hun afzet direct op de consument: in de vorm van zelfpluktuinen, boeketabonnemen of kraampjes langs de weg. Sommige tuinders maken boeketten en beleveren

lokale supermarktfilialen, of natuurvoedingswinkels. Een andere mogelijkheid is om bloemisten te benaderen. In het hele land zijn 136 bloemisten aangesloten bij de Barometer Duurzame Bloemist: zij kunnen onder andere punten verzamelen voor hun certificaat door zoveel mogelijk biologische bloemen in te kopen en zijn dus over het algemeen zeer geïnteresseerd in het aanbod van een lokale biologische bloementeler.

De argumenten voor biologische bloemen worden bij het winkelend publiek steeds meer bekend: het hoge bestrijdingsmiddelengebruik van de gangbare sector, de gevolgen daarvan voor de wilde insectenpopulatie en de honingbijen, de *'flower miles'* die onze bloemen per vliegtuig afleggen uit teeltgebieden in Afrika, Zuid-Amerika en Israël, en de mensonterende arbeidsomstandigheden op de plantages in landen als Kenia en Oeganda. Met iedere documentaire en ieder artikel over de gangbare bloe-

Hoog tijd voor verandering!

mensector groeit de bereidwilligheid bij de consument om biologische bloemen te kopen. En dat is goed voor al die biologische bloementelers die er de laatste tijd bij zijn gekomen, zodat natuurlijke bloemen beter bereikbaar zijn, zodat het aantal consumenten verder zal groeien en er nog veel meer biologische bloementelers bij komen. Een opwaartse spiraal.

Arjen Huese is bloementeler en was tot voor kort docent groente- en bloementeel op Warmonderhof. In december 2019 verhuisde hij naar Beieren, waar hij bezig is met het opzetten van het eerste Demeter-gecertificeerde snijbloemenbedrijf van Duitsland: Gärtnerei Huese.

4 Huiberts Biologische Bloembollen

8 Portret: Feere de Bloemenboerin

10 Arjen Huese: Bloemen van verlangen

14 Dianne Waleson: Bloemen als rode draad

17 Column Kalle: De Zonnebloem

18 Lies Couckuyt: Fleur-Couleur

21 Theo Georgiades: Bloembollen voor bijen

24 Bloempjes

28 Claudia Boon: 'omdat je er blij van wordt'

30 Toma van den Bosch: Geschikte bloemen

32 Dette van der Molen: Flora Vincit Omnia

34 Gaveshi Reus: Bloemen & bloeien

‘Een bloem heeft iets anders dan groente, iets dat mij raakt’

In de omschakeling van hun bloembollenbedrijf naar biologisch ontdekten Johanna en John Huiberts hoe het leven *in* de bodem samengaat met het leven *boven* de bodem. Johanna is vol van de geuren van de bloemen, de smaak van de bollen en de blaadjes, de energieën die ze waarneemt en de natuurwezens die ze ervaart.

Het is voorjaar 2020, de hele wereld is op slot door het coronavirus, en de natuur gaat gewoon door zoals altijd. Bij ons in het land bloeien de eerste narcissen en botanische tulpjes. De hyacinten en blauwe druifjes komen er aan. Er wordt weer volop gefloten en gezongen door de vogels. De Agrarische Natuurvereniging telde vorige week 25 veldleeuweriken op onze 60 hectare. Wat een genot. Ondertussen zien we in het nieuws en op sociale media dat mensen gaan hamsteren, maar jammer genoeg vergeten ze om ook bloemen te kopen voor een fijne sfeer in huis. We zien dat er miljoenen bloemen op de veiling doordraaien en worden gestort. En ik besef me dat het me raakt dat deze prachtige bloemwezens zo de hoop op gaan. Wat is dat toch met bloemen? Ik groeide op in een bloemenkwekerij. Mijn ouders hadden kassen en buitenteelt. Al jong hielpen mijn zussen en ik met het bloemenbossen. Als er in de zomer dan te veel eremurussen waren die net niet aan de kwaliteit voldeden voor de veiling werden ze gestort. Dat vond ik het als kind echt zelig voor de bloemen. Dus ja, wat is dat dan, blijkbaar heeft een bloem toch

iets anders dan groente, iets dat mij raakt. Opgegroeid in de bloemen en dan toevallig door de liefde in de bloembollen terechtgekomen. Samen met John hebben wij een biologisch bloembollenbedrijf. In eerste instantie teelden wij gangbaar, maar op een gegeven moment waren de ziektes en plagen niet meer met chemie te bestrijden. John volgde toen een cursus bodembioïologie en kwam er zo achter dat het echt anders moest. In 2013 zijn we begonnen met meer duurzaam te telen en uiteindelijk zijn we helemaal overgegaan naar biologisch. In de beginjaren was dat lastig, de bodem was nog niet gezond, het bodemleven nog niet op orde. Ons uitgangspunt is: een gezonde bodem geeft een gezond gewas. John heeft zich de biologische teelt eigen gemaakt in samenwerking met de natuur en een gezonde bodem. Hij is zelfs bodemcoach geworden. Een hele andere insteek dan voor 2013, toen we nog alles chemisch bestreden en de bodem bijzaak was. Maar nu krioelt het van leven in de bodem en is er ook meer leven boven de bodem. De jongen van patrijzen en andere akkervogels hebben insecten nodig als voedsel en die zijn er bij ons volop. Ik zit

bij de Kwantum Landbouwgroep, er worden allerlei onderwerpen behandeld die buiten het gangbare vallen. Daar hoorde ik van Henk Kieft dat er onderzoek is gedaan naar het positieve effect van vogelzang op de groei van planten. Een kwartier na aanvang van het gezang, openen de huidmondjes zich. Dat krijgen we er dus gratis bij. Hoe prachtig is de natuur, alles met alles verbonden.

Nu we biologisch zijn, telen we meer botanische soorten en kiezen we juist de soorten die aantrekkelijk zijn voor bijen, hommels en andere insecten. Het is zo mooi om de bijendrukke te zien in de botanische tulpjes *Tarda*, *Turkestanica* en *Lilac* wonder. Het gonst tussen de krokussen, *Chionodoxa*, *Puschkinia* en *Fritillaria*. De hommels zoemen in de verschillende soorten blauwe druifjes. Zelf lig ik dan met mijn camera tussen de bloembedden om te jagen op weer een prachtige foto van het insectenleven. In de zomer fladderen de vlinders in onze dahlia's met open hart. Door deze biologische bloembollen in je tuin aan te planten help je echt het insectenleven.

Er is nog een voordeel van biologische tulpen. Je kan er heerlijke gerechten mee maken. Zowel van de bloem als van de bol. Vorig jaar ontmoette ik door toeval een uitgever van kookboeken. Nog voordat ik wist wat hij voor zijn werk deed, raakten wij in gesprek over het koken met tulpenbollen. Dus ik liet hem meteen een paar foto's van heerlijke tulpengerechten op mijn telefoon zien. Enthousiast vroeg hij of ik zo'n veertig recepten zou kunnen maken. Ik heb fantasie, kan buiten de lijntjes denken en weet op gevoel smaken te combineren tot iets lekkers. Dus het boek *Eet smakelijke Tulp*, is er gekomen. Vol met verrassende en vooral lekkere recepten met mooie foto's die ik zelf maakte. Nu de tulpen in bloei komen ben ik alweer aan het kokkerellen met de tulpenbloemen. Als hartig hapje, toetje, zoet hapje voor bij de koffie of thee, in een voorjaarsstampot, er is zo veel mogelijk.

In de zomer bloeien onze bloemrijke akkerranden. Bloemstroken met papaver, korenbloem, cosmea, bolderik, gele ganzebloem, enz. De bloeiende akkerranden zijn er, zodat de natuurlijke vijanden van bladluizen zich daar kunnen ontwikkelen. Dat zijn zweefvliegen, gaasvliegen, sluipwespen, lieveheersbeestjes en verschillende kevers en spinnen. Wist je dat een zweefvliegenvrouwje 500 eitjes legt en een larve tot 1.000 bladluizen eet? Op die manier kan de natuur ons weer een handje helpen. De bloemenstrook ziet er natuurlijk ook nog prachtig uit en al die bloemen zijn ook heel geschikt om een veldboekje te plukken. Zo komen we weer bij de bos bloemen terecht. Hoe bijzonder

Het is zo mooi om de
bijendrukke te zien in de
botanische tulpjes Tarda

eigenlijk dat over de hele wereld mensen bloemen gebruiken voor een verjaardag, een trouwboekje, bloemen bij het halen van een examen, bloemen bij ziekte en zelfs bij het laatste afscheid. En sta eens stil bij een trouwboekje, waarom zou je op de mooiste dag van je leven met bloemen lopen sjouwen? Dat doe je toch alleen omdat het blijkbaar iets speciaals toevoegt. Bloemen zijn blijkbaar meer dan wat je ziet, bloemen zijn op de een of andere manier ook begeleiders naar een volgende stap in het leven. In andere culturen worden bloemen geofferd in tempels als gift voor de goden. Wat een bijzondere plaats nemen bloemen toch in voor de mensheid. Door de geur van bloemen kan je helemaal bedwelmd raken, alsof je even in een andere wereld komt. Je voeten los van de grond, zwevend uit het hier en nu. Ook bloemkleuren hebben allemaal weer hun eigen kracht. Bij verschillende situaties passen verschillende kleuren, maar ook verschillende soorten bloemen.

Biodiversiteit is een van de uitgangspunten van onze visie. Na de oogst van de bloembollen, zaaien wij een gemengde groenbemester. Elke plant heeft zijn eigen positieve werking voor de bodem. Een van onze doelen voor de toekomst is om uit te zoeken welke bloembollen elkaar versterken. Als die kennis er is, kunnen we er rekening mee houden bij het planten van de verschillende soorten.

Tien jaar geleden is onze oudste dochter gaan wonen op Zorgtuinderij Croon & Bergh en zo kwamen wij in contact met de antroposofie. Ik raakte bevriend met een bewoner met het syndroom van Asperger en hij leerde mij veel over de theorie van Rudolf Steiner. Enkele jaren geleden heb ik een wintercursus BD-tuinieren gevolgd bij Carmencita de Ruiter. Heel interessant hoe men binnen de BD alles benadert. Zij heeft toen voor ons ook de perioden uitgezocht voor het planten en oogsten van onze bloembol-

len. Alleen de praktijk voor ons is dat wij 35 hectare telen en vooral afhankelijk zijn van het weer wat betreft onze werkzaamheden. Op grotere schaal is het best moeilijk om de zaaikalender aan te houden. Ook wat betreft compost-strooien spelen de weersomstandigheden de hoofdrol. Overigens maken wij al onze compost zelf en we maken bokashi van natuurhooi uit het natuurgebied Het Zwanenwater waar wij land pachten, een mooie samenwerking. Wij maken onze eigen gewasversterker op zeewierbasis met verschillende toevoegingen. Ik test dan ook

altijd uit of het nog gewenst is om bloesemremedies of homeopathische verdunningen van eigen (on)kruiden toe te voegen. Dit varieert per keer.

Ik ben opgegroeid in Duitsland waar de kruidengeneeskunde veel meer werd gebruikt dan in Nederland. Via mijn werk bij VSM Homeopathische geneesmiddelen, toen nog in Alkmaar, ben ik meer geïnteresseerd geraakt in de homeopathie. Toen onze oudste dochter op driejarige leeftijd een hersenontste-

king overleefde maar er wel een groot hersenletsel aan over hield, kwam voor mij de tijd dat ik me in de natuurgeneeskunde ging verdiepen. Ondertussen heb ik me gespecialiseerd in het energetische werk. Ik volgde de opleiding voor de aanleg van energetische tuinen, FeelGood Garden bij Wim Lips. Daar heb ik erg veel geleerd en ben ik zekerder geworden in het aanvoelen van onder andere planten. Dit heeft mijn leven zeker verrijkt en ik pas het dan ook toe binnen ons bedrijf. Het voelen van energie is niet zo moeilijk, maar weten wat je voelt is best lastig. Er zijn zo veel verschillen in energie die je kan waarnemen en er zijn bijna geen woorden voor. Een goede manier om verschillen te voelen is door te vergelijken. Als ik bijvoorbeeld een krokusbol heb en ik weet niet welke van de twee soorten het is, voel ik eerst een soort waar ik de naam van weet en dan vergelijk ik het met de bol zonder naam. Daarna voel ik het andere soort waar ik de naam van weet en vergelijk ik het met de bol waar ik het soort niet van weet. Zo kan ik overeenkomsten en verschillen voelen en weet ik welke soort het is.

Je kan ook voelen bij welk chakra een bepaalde bloem, plant, boom of steen bij je binnen komt. Het is goed mogelijk om dit te ervaren en dan te voelen of de energiestroom naar je hoofd gaat of richting je voeten. Als het richting je voeten gaat, weet je dat de plant aardend werkt. Bij bloemen voel je juist vaak de energie richting je hoofd gaan, vandaar dat je bij bloemen heerlijk kunt weg dromen. Een boeiend onderdeel van BD vind ik de natuurwezens. Ik heb mij erin verdiept en

kan de verschillende wezens wel ervaren. Ik wil mij er graag verder in ontwikkelen om ook met de natuurwezens samen te kunnen werken.

In eerste instantie wilden wij ook graag doorschakelen naar Demeter. John volgde in 2018 de cursus Doorschakelen naar Demeter. Maar uit zakelijke overweging hebben we uiteindelijk besloten om het toch niet te doen. Wij verwachten niet dat er extra afzet gecreëerd gaat worden als wij BD-bloembollen verkopen. Maar we zouden dan wel weer aan extra regels moeten voldoen die weer extra werk en inzet vergen, nog meer administratie. Om toch op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen binnen de BD zijn wij natuurlijk wel lid van de BD-Vereniging.

Regelmatig zet Johanna foto's op haar Instagram account "Boek Eet smakelijke tulp". Ook zet ze veel bloemenfoto's en foto's over het bedrijf op het Instagram account "johnhuiberts7470" en natuurlijk zijn ze te vinden op facebook en twitter. Zie een recept met tulpenbollen op pag. 25.

Johanna Huiberts van Huiberts Biologische

Bloembollen, Sint
Maartensbrug
huibertsbloembollen.nl
eetsmakelijketulp.nl
webshop: biologische-
bloembollen.nl

Feere

Als 'Warmonderhofkind' heb ik een heerlijke jeugd beleefd. Met een paard in de stal, het bos om de hoek, de koeien in de wei, kleine geitjes, de seizoensfeesten, weeksluitingen, het Kerstspel en stoere leerlingen waar ik tegenop keek. Alles klopte. Bij de scheiding van mijn ouders was het ineens gedaan. Voor mij heeft de tijd daarna lang stil gestaan – alles was tijdelijk. Tot ik het heft in eigen handen nam. Ik wilde er alles aan doen om buiten te wonen en liefst boerin te worden. Ik volgde mijn hart en kwam zo uiteindelijk terecht in Noord-Groningen en op de deeltijdopleiding van dezelfde Warmonderhof. Het was goed om nieuwe

herinneringen te maken op deze voor mij zo bijzondere plek. In 2015 rondde ik de deeltijdopleiding op Warmonderhof af. Tijdens de opleiding hadden we een les over bloemeteelt gehad van Arjen Huese. Het filmpje dat hij liet zien van de prachtige kwekerij maakte veel indruk op mij. Wat een bloemenpracht en wat heerlijk als je de hele dag omringd kunt zijn door zoveel schoonheid!

Ik liep stage op de Eemstuin. Het werk vond ik heerlijk, de hele dag buiten, met mijn handen in de aarde en het oogsten van de meest bijzondere gewassen. Op de Eemstuin, waar ik vrijwilligerswerk bleef doen, legden we

een kleine bloementuin aan en daarvan maakte ik af en toe boeketjes die mee gingen naar de markt. Ik ging me verdiepen in de bloemensector en kwam erachter dat er weinig biologisch of 'gifvrij' geteelde bloemen verkrijgbaar waren. Bij bloemisten zijn het hele jaar rond bloemen beschikbaar die in (verwarmde) kassen zijn geteeld of uit het buitenland zijn geïmporteerd. Ik zag dat de gangbare bloemeteelt een hele grote industrie is die helemaal niks met natuur te maken heeft. Deze bloemen zijn helemaal geen natuurproduct meer, ze worden alleen geteeld voor steellengte, lang vaasleven etc. Ook de seizoenen en de bijdrage aan de biodiversiteit zijn hierin helemaal kwijt.

de Bloemenboerin

Veel biologische tuinbouwbedrijven hebben er bloemen bij en er zijn in Nederland ook heel wat pluktuinen waar je zelf kunt plukken. Ik heb boeken aangeschaft en ben me gaan verdiepen in de teelt en alle soorten die je kunt telen in de volle grond. Het inmiddels erg populaire boek van Floret Flower Farm (Mount Vernon, Washington, USA) was mijn grootste inspiratie. Dit wilde ik ook! In 2018 startte ik met mijn bedrijf Bloemenboerin. Het eerste jaar had ik een stuk grond op de Eernstuin waar ik me kon uitleven. Ik ging iedere twee weken met mijn bloemen naar de markt in Groningen. Ook bood ik abonnementen aan en konden mensen losse boeketten bestellen. Het fijne aan directe verkoop is dat ik zelf de reacties van mensen zie. Bloemen maken echt iets los bij mensen en iedereen heeft favoriete soorten, geuren en kleuren. Vaak hoor ik dat mijn bloemen ruiken zoals men ze van vroeger kent, dat is natuurlijk een groot compliment! Mijn biologische tulpen groeien op het land, in weer en wind. Zij leven nog door op de vaas: in de avond sluiten zij hun kelken, in de ochtend gaan ze weer open.

Logistiek is het allemaal een grote uitdaging. Voor één boeketje een hele afstand

afleggen, dat klopt toch niet helemaal bij mijn idee van schoon geteelde bloemen. De begrippen 'slow flowers' en 'schoon geteeld' worden steeds meer gebruikt voor bloemen. Er is inmiddels een website en we komen af en toe samen met andere bloementelers. Er lijkt veel vraag te zijn naar 'schone' bloemen, alleen hoe vraag en aanbod samenkomen is nog steeds een zoektocht. Nog een probleem is dat mensen in de zomermaanden, wanneer er veel bloemen groeien, eigenlijk geen bloemen kopen, of zelf een tuin hebben. Sinds 2019 huur ik een groot stuk grond bij mijn burens. Omdat ik echt onderscheid wil maken en kwalitatief goede snijbloemen wil gaan telen voor de handel, heb ik SKAL aangevraagd. Een grote stap en investering. Inmiddels zijn er een aantal bloemisten en winkels die bloemen van mij kopen. Ik wil mij in de teelt gaan richten op het voor- en naseizoen. Dus minder bloemen tijdens de warme zomermaanden.

Het allerbelangrijkste bij bloementeelt is de diversiteit. Als ik teveel van één soort bij elkaar zet, komt er een ziekte of schimmel in. De afwisseling is waar het om gaat. Afgelopen jaar was mijn tuin een gonzende, tjiropende en zoemende bloemenoase! Heerlijk

om daar iedere dag te kunnen werken en ladingen vol bloemen te plukken.

De teelt en het plukken vind ik het fijnste om te doen. Het boeketten maken en verkopen ben ik erbij gaan doen omdat ik ergens moest beginnen met de verkoop. Het lijkt me geweldig als er bijvoorbeeld een groothandel komt voor enkel biologische bloemen, of een (online) biologische bloemenwinkel. Blommm in Gent is een heel mooi voorbeeld van een 100 % biologische bloemenwinkel (zie ook pag. 20). De winkel is gestart door Paulien Verhaest, zij heeft dat echt gedaan voor de telers. Zoiets zou hier in Nederland ook moeten komen!

Natuurlijk kan ik in mijn eentje niet de hele bloemenindustrie veranderen, maar het voelt goed om een kleine bijdrage te leveren. Juist op het platteland van Noord-Groningen, dat vooral bestaat uit monocultuur akkerbouw, vind ik het fijn om op mijn mini postzegel stukje grond een mooie plek te creëren waar bijen en vlinders vliegen en de grond vol wormen en leven zit!

Feere Zuyderhoff heeft sinds 2018 de biologische snijbloemenkwekerij 'Bloemenboerin'.

Bloemenboerin.nl

Bloemen

Als je de ontwikkeling van planten nauwkeurig bekijkt, zie je de etherkrachten aan het werk, schrijft bloementeler en docent Arjen Huese. Heel bijzonder is de vorming van de bloem, waarin haar verlangen naar het astrale voelbaar wordt. Een verlangen dat ons mensen beroert.

Langzaam en voorzichtig loopt de oude dame over de tuin. Ze heeft zelf haar eigen snoeischaar meegenomen en ook de elastiekjes van de afgelopen weken in haar tas. Bedachtzaam knipt ze hier een dahlia, daar een rudbeckia. Ook een paar bloeiende grassen vinden hun weg naar haar gestaag groeiende oogst. Een Scabiosa, een paar korenbloemen en een tak eucalyptus maken haar boeket compleet. Ze komt naar het tafeltje waar de klanten kunnen afrekenen en vraagt of ik haar bloemen wil schikken tot een mooi boeket. Ze vertelt dat ze iedere week een vaasje bloemen neerzet voor een schilderij van haar overleden echtgenoot.

Bloemen hebben een bijzonder effect op mensen. Bij alle belangrijke gebeurtenissen in ons leven spelen ze een rol: bij geboorte en overlijden, en natuurlijk bij huwelijksaanzoeken, Valentijnsdagen en bruiloften, geven we uiting aan onze gevoelens door het gebruik van bloemen. Een vaas met bloemen in een kamer verandert ogenblikkelijk iets aan de sfeer. Er staat iets levends, maar ook iets kwetsbaars en teers in de ruimte. Een vak-kundig geschikt boeket brengt een gevoel over, een verlangen naar puurheid.

Steiner beschrijft in het boek *De mens als klankharmonie van het scheppende wereldwoord* hoe bloemen de uiterlijke weerspiege-

een slinkse val waar nietsvermoedende insecten worden vergiftigd? Door Steiner wordt in *Klankharmonie* beschreven hoe in een eerdere aarde-incarnatie plant en insect ontstaan zijn uit dezelfde oerkiem. Op een bepaald moment in de evolutie splitst deze kiem zich: 'Zie de plant! Zij is de door de aarde gekluisterde vlinder. Zie de vlinder! Hij is de door de kosmos bevrijde plant.' Door de chemische industrie verworden tot vijanden van elkaar.

Trouw komt ze iedere week met haar drie kinderen om bloemen te plukken op de bloementuin. Haar oudste zoon van 10 komt al

van verlangen

ling zijn van ons geweten, van ons verlangen het goede te doen. Van de oude Griekse filosofen kennen we de drie drijfveren die de mens aanzetten tot groei en ontwikkeling: het goede, het schone en het ware. Als we een boeket op tafel zetten, omringen we ons met schoonheid, maar volgens Steiner dus ook door het verlangen het goede te doen. En dit alles is natuurlijk alleen compleet als het dan ook om 'ware' bloemen gaat: dus niet om plastic bloemen, en zeker niet om de zwaar bespoten gifbloemen uit de gangbare teelt. Hoe onbestaanbaar is het dat het plantenorgaan dat in de natuur ontstaan is om bestuivers te lokken en te voeden door de chemische industrie wordt verminkt tot

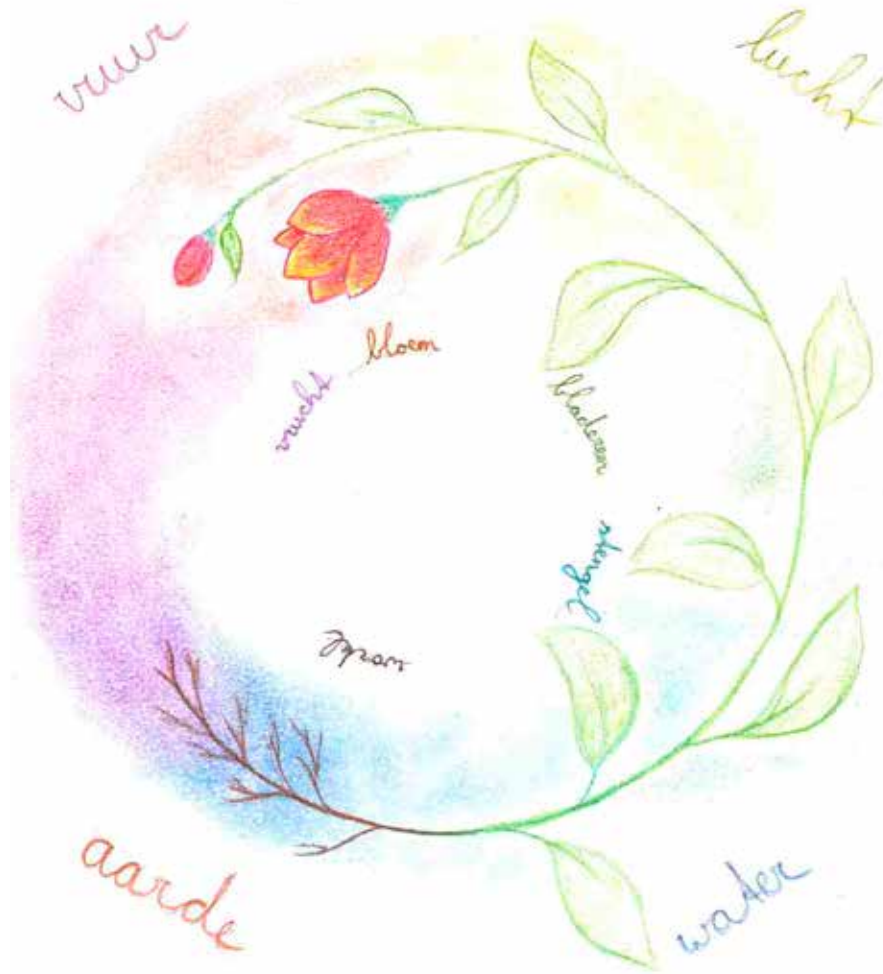
drie jaar. Hij krijgt altijd zelf een schaarje en plukt lieve kleine boeketjes, terwijl moeder met de middelste zoon het grote boeket voor op de tafel bij elkaar zoekt. De jongste ligt nog in de kinderwagen en blijft bij mij bij het tafeltje – kijkend over de tuin naar de kleurenpracht in de zon. Zijn handjes proberen een voorbijvliegende libelle te volgen. Voor moeder is het een half uur ontspannen, genieten van kleur en vorm en geur, van rust en samen zijn met haar kinderen. Met als extra beloning een prachtige bos bloemen voor de woonkamer.

De plant is een fysieke manifestatie van etherkrachten, bij dieren is daarnaast het

astraallichaam geïncarneerd en bij mensen maakt ook het 'Ik' deel uit van het aardse bestaan. Doordat de plant dus eigenlijk uitsluitend uit een fysiek lichaam en een etherlichaam bestaat, zijn planten bij uitstek boeiend observatiemateriaal om inzicht te krijgen in die etherkrachten. In de plant worden de etherkrachten niet doorweven door een astraallichaam, zoals bij dieren, dus kan de fysieke verschijning van de plant ons iets leren over het samenspel van etherkrachten dat tot uitdrukking komt in de verschillende levensfasen en organen.

De meeste planten ontstaan uit een zaadje. Als dat ontkiemt, ontvouwt de plant zijn kiembladen en later zijn eerste echte bladeren boven de grond. De eerste bladeren bestaan vaak uit ronde vormen, nog weinig karakteristiek, maar naarmate de stengel groeit en zich meer bladeren ontvouwen, wordt de bladvorm steeds specifiek. Wanneer de stengel nog verder groeit richting het punt waar ze een bloemknop gaat vormen, dan neemt de grootte van het blad weer af en het blad wordt weer minder specifiek – maar ditmaal steeds puntiger, spits en lijnvormiger. Alle bladeren kun je één voor één van de stengel plukken en als je ze op een rijtje legt ontstaat een zogenaamde bladreeks. Zo'n bladreeks kan opgevat worden als een beeld van het spanningsveld tussen twee etherkrachten: aan de onderkant van de stengel overheerst de klankether (element water), en bovenaan is de invloed van lichtether het krachtigst.

Aan het einde van de bladreeks doet de plant iets heel bijzonders: er wordt uit de-

zelfde bladmaterie een heel nieuw orgaan gevormd: de bloem, bestaande uit kelkbladeren, kroonbladeren, meeldraden en stamper. Vooral bij dubbele (gevulde) bloemen, waarbij een deel van de meeldraden gemetamorfoseerd is tot kroonbladeren, is goed te zien dat we ook hier eigenlijk te maken hebben met een geleidelijke overgang tussen de invloed van twee verschillende etherkrachten: van kelk en kroon vol kleur (lichtether) naar de steeds sterker wordende invloed van warmte-ether, te herkennen in de fenomenen van geur, etherische oliën en uiteindelijk de vorming van minuscule kleine celletjes die veelal door de warmtevezens (insecten) worden verspreid in alle richtingen. Met een kunstzinnige blik kun je een bloem beschouwen als een etherisch vuurtje, waar kleur- en warmtefenomenen gepaard gaan met het verbranden van fysieke materie waarbij het stuifmeel als as over de velden wordt verstrooid.

Maar daarmee is het toch niet ten einde, want als een feniks groeit in de overblijfselen van dit vuur de vrucht met daarin het zaad: vaak hard, zwaar, onder andere gevuld met niet-vluchtige olie en eiwit. Waar de groei van de stengel en de bloei steeds verder van de aarde afkwamen, valt het zaad naar de grond: de invloed van de zwaartekracht doet zich gelden. Vrucht- en zaadvorming kun-

nen opgevat worden als een samenspel van warmte-ether en levensether (element aarde): uit warmte gerijpt, van warmtestof (olie) voorzien, naar de driedimensionale vorm van het zaad met de harde schil als een kleine nabootsing van de aarde zelf. En daar wacht het zaad in de aarde, als een steentje. Tot de omstandigheden juist zijn en het zaad zich volzuigt met vocht en het kiemworteltje naar beneden zendt: hier werken vooral levensether en klankether in samenspel, met de zwaartekracht mee.

Zo kan de hele levenscyclus van de eenjarige bloeiende plant worden opgevat als een afwisselend samenwerken van telkens twee etherparen: in de stengel met de bladeren zien we het krachtenpel tussen klankether en lichtether, in de vergankelijke bloem de uitbundige dans tussen lichtether en warmte-ether, in de vorming en de rijping van vrucht en zaad wordt de warmte-ether verzameld en omhuld door levensether en bij de kieming en de wortelvorming draait het om levensether en klankether. Een eeuwigdurende kringloop die voor veel planten (maar niet alle!) een simultane weerspiegeling is van de uiterlijke dans van de ethers in de wisseling van de seizoenen.

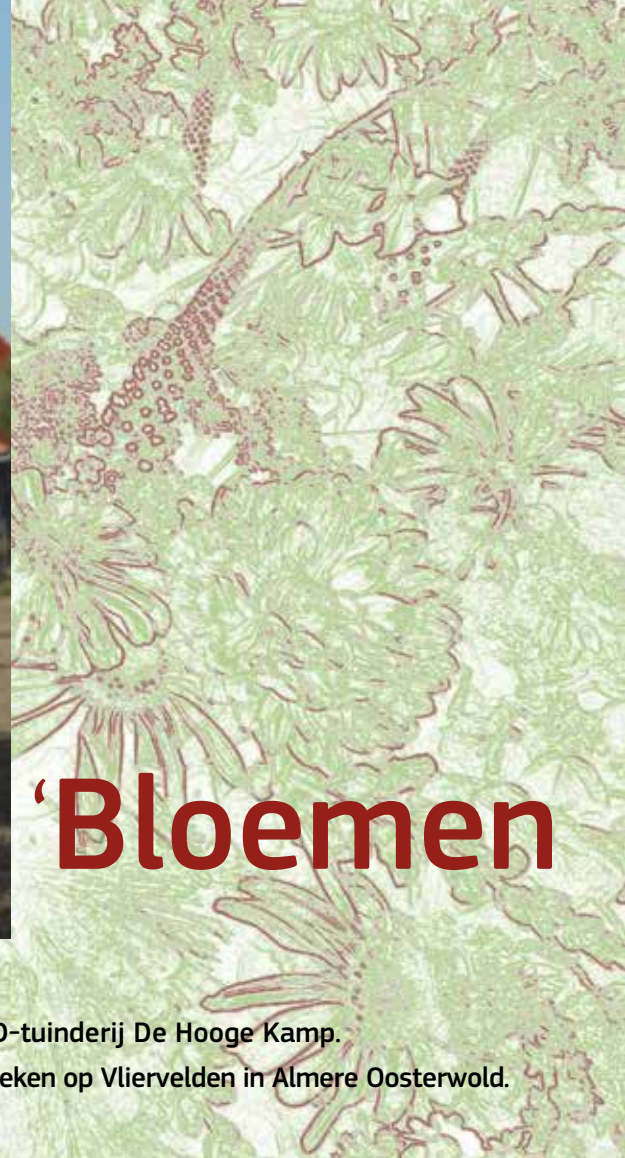
En dat eiwit in het zaad? Eiwit is toch eigenlijk de dierlijke stof? Die koolwaterstof waar

ook stikstof ingenesteld zit, in tegenstelling tot glucose, zetmeel, cellulose, etc. Elk van de rijken der natuur streeft in zijn evolutie eigenlijk naar het incarneren van het volgende geestelijk lichaam. Zo streeft het plantenrijk naar een astraallichaam, het dierenrijk naar individualisering en de mens naar het goede, schone en ware om in de volgende aarde-incarnatie als engel aan de slag te gaan. De bloeiende plant is de laatste ontwikkeling in een lange reeks, waarin planten eerst uit eencelligen bestonden, vervolgens iets blad-achtigs ontwikkelden, wortels, stengels, zaden, en pas als allerlaatste: bloemen! En boven die bloemen wordt iets astraals aangehouden, de plant zit met zijn bloemen al heel dicht tegen het astrale aan. Niet alleen insecten worden daardoor aangetrokken, ook resonanceert er iets in ons eigen menselijk astraallichaam, in ons gevoelslichaam, als we bloemen zien, en als we bloemen krijgen. Iets van het verlangen van de plant, door zich te ontplooiën in schoonheid als streven naar verdere ontwikkeling, trilt mee in ons, en brengt in ons een verlangen naar boven om betere mensen te worden. Dáárom is het belangrijk om biodynamische bloemen te telen: eerlijke, krachtige, kwetsbare, geurige, kleurige, tedere, verlangende bloemen.

Urenlang zijn de twee vriendinnen aan het plukken: emmers vol leeuwenbekken, korenbloemen, Geums en riddersporen. Ook kleinere bloemen zoals dille, Ammi, bonte salie en juffertjes-in-het-groen: allemaal voor de bruiloft van hun beste vriendin die het komende weekend het ja-woord geeft aan haar geliefde. Trots en tevreden rijden ze met de bloemenkar naar mijn tafeltje. Het oogstwerk zit er op, nu gaan ze alles mooi schikken en binden voor het bruidspaar! EW

Arjen Huese heeft na zijn opleiding als tuinder op Warmonderhof gewerkt als biodynamisch groenteteler in Zweden, Duitsland en Nederland. In Engeland was hij van 2005 tot 2013 cursusleider voor de biodynamische opleiding op Emerson College. Ook runde hij daar een 2 ha BD-snijbloemenbedrijf Wealden Flowers. In de afgelopen zeven jaar werkte Arjen als docent groente- en bloementeel op Warmonderhof, naast zijn biologische snijbloementuin De Bloementuin Zwolle. In december 2019 is Arjen verhuisd naar Beieren, waar hij bezig is met het opzetten van het eerste Demeter-gecertificeerde snijbloemenbedrijf van Duitsland: Gärtnerlei Huese.

‘Bloemen

Dianne Waleson startte 40 jaar geleden met bloemeteelt op BD-tuinderij De Hooge Kamp. Via Warmonderhof is ze – met haar bloemen – vorig jaar neergestreken op Vliervelden in Almere Oosterwold.

Bloemdag: maandag 27 januari 2020

Nu ik de eerste zaden van de Lathyrus in de week heb gezet, is voor mij het 40ste bloemenseizoen begonnen. Lathyrus hier in de polder, in de wind, op jonge zeeklei is natuurlijk een regelrechte ramp, maar ja, wat moet je zonder Lathyrus? Dit is het tweede jaar op Vliervelden. Het is de nieuwe locatie

van Stadsboerderij Almere, waar Tom Saat en Tineke van den Berg burgers de ruimte geven om zich te verbinden met deze bruisende plek. Na 20 jaar Warmonderhof werd het tijd dat we vertrokken naar elders. Hoe mooi is het dan als zo'n kans je toevallt. Op Vliervelden bouwen we zelf ons houten huis naast een prachtige veestal midden op een

BD-bedrijf. Samen met zelfbouwers en buren ontstaat er een nieuwe gemeenschap.

Mijn leven raakte in de ban van bloemen op de Hooge Kamp bij Apeldoorn. Een jaar na onze start daar wist ik: 'in een groentetuin horen ook bloemen een plaats te krijgen.' Via de bloemen verzorg je de insectenwereld, de

astraliteit. Ik begon met een bescheiden assortiment waar ik de hele zomer mee kon variëren: leeuwenbek, dille, zonnebloemen, goudsbloemen, eenjarige Phlox, enkelbloemige aster, cosmea en juffers. Ik had hulp bij het plukken, de boeketten maakte ik zelf. De afzet ging naar onze markten in Wageningen en Arnhem en later ook de pakketten-depots.

Toen Reggy en ik in 1997 naar Dronten vertrokken om op Warmonderhof de tuinbouw over te nemen en verder te ontwikkelen, verhuisden de bloemen mee ... Van het zand naar de klei. Ze

nieten van de bloementuin. Ze waren gewend om in de groente te werken en als ze dan vier weken bij in de bloemen kwamen werken, zag ik ze veranderen; zag ik ze opbloeien.

Inmiddels was het assortiment flink uitgebreid en aangepast aan de klei van Noordelijk Flevoland. Het bleek een voorbereiding voor de start in Zuidelijk Flevoland te zijn.

Pluktuin Vliervelden wordt stevig omarmd door Almere Oosterwold en omstreken en de boerenmarkt op de Stadsboerderij. Op Vliervelden telen we in eerste instantie geen groenten. We zetten

bloemdag is volgens de zaaikalender van Maria Thun. Het allerbelangrijkste voor de bodem blijft een grote compostgift. We zijn ook een zoektocht gestart naar meer vaste planten en bloemenmengsels om een antwoord te vinden op de klimaatverandering en de invloed daarvan op de teelt.

De bloementuin is alle dagen van de week geopend voor abonnees met een seizoenskaart, van zonsopgang tot zonsopgang. In onze eerste zomer in 2019 meldde 37 abonnees zich aan. De tuin voelt als een verlengstuk van hun eigen tuin, merk ik. Mensen komen graag tegen

zijn de rode draad in mijn leven'

bleven de rode draad in mijn leven. Er kwamen meer bloemen en de afzet werd uitgebreid. Soms was het een eenzame strijd: het zaaien, planten en wieden op deze in het begin lastige grond plus het maken van de vele boeketten voor Hofweb, Hofwinkel en markt.

In 2008 besloot ik te stoppen, maar na enige aanmoediging ging ik door als zelfoogsttuin. Dat bracht mij veel lof en voldoening, hulp bij het werk en warme vriendschap. Maar vooral ook de studenten die ik in de bloemeteelt mocht begeleiden, werden heel belangrijk. Door hun beleving kon ik ook weer meer ge-

alleen een 'oefenakker' vol met diverse groentegewassen. De bloemen bijten dus de spits af en krijgen alle aandacht. Blijven zaaien en planten, zeker tot midzomer, is belangrijk voor een pluktuin.

De bodem stelde ons vorig seizoen niet teleur, maar toch ben ik blij dat we komend jaar de beschikking hebben over een beregeningsinstallatie. We starten dit jaar bij het klaarleggen van de akker weer met het uitbrengen van het koeftatenpreparaat om de bodem gevoelig te maken voor de kosmische werking en zo het bodemleven te ondersteunen. Bij de werkzaamheden let ik erop of het een

zonsondergang of op zondagmorgen genieten tussen de bloemen. Op deze momenten ontstaan zowel prachtige boeketten als verbinding. De hele akker gaat glanzen door de liefdevolle aandacht van de plukkers. Daar kan ik reuze van genieten. De toekomst voor de tuin op Vliervelden ligt niet vast ... wie weet wat al de nieuwe medebewoners nog gaan betekenen voor de tuin.

Dianne Waleson is vorig jaar gestart met de Vlierveldenpluktuin in Almere Oosterwold. Ze teelt al 40 jaar biodynamische bloemen. vlierveldenpluktuin.nl

Samen pionieren in de bloemen

Vlakbij Pluktuin Vliervelden zijn Jannette Folkertsma en Helga Keessen neergestreken in de nieuwe wijk Almere Oosterwold, waar je zelf je huis kunt bouwen en waar iedereen zich verbindt met stadslandbouw. Jannette en Helga wijden zich aan de natuurlijke bloementeel. Sinds Jannette in 1978 Warmonderhof heeft gedaan, liggen haar wortels en hart bij de biodynamische land- en tuinbouw. De liefde voor bloemen bloeide op bij Bloemkracht8 bij Landgoed Amelisweerd. “Ik ben schatplichtig aan de werkwijze van dit mooie bedrijf! Tijdens mijn vakopleiding bloementeel heb ik daar stage gelopen en later invalwerk gedaan. Hier zag ik eindelijk een goede mogelijkheid voor mensen om biologische bloemen te kunnen kopen.”

Helga stapte vijf jaar geleden uit een leven als directiesecretaresse en ontdekte op de deeltijdopleiding van Warmonderhof het belang van biologische bloementeel, zonder gif en zonder gesleep van bloemen over de hele wereld. “Ik heb veel inspiratie gehaald uit het boek *The 50 Mile Bouquet*, over natuurlijke bloemen uit het seizoen en uit eigen regio.” Drie jaar werkte ze mee bij Annemiekes Pluktuin in Hillegom, een biologisch bloemenbedrijf dat op de biomarkten in de drie grote steden staat. Nu is ze gestart met haar eigen bedrijf, Polderblom.

De drie vrouwen zoeken de samen-

werking en willen hun werk op elkaar afstemmen. Dianne stelt, samen met haar man Reggy, de bloementuin open voor zelfplukkers en staat in het seizoen wekelijks op de boerenmarkt op de Stadsboerderij. Helga richt zich op een ander assortiment, onder andere tulpen en pioenrozen. Ze teelt grotere oppervlaktes van dezelfde soort die ze aan huis en aan bloemisten en op markten wil verkopen. Jannette richt zich met haar bedrijf Schik in Bloemen niet op de teelt – hoewel ook haar tuin binnen enkele jaren een oase van bloemen zal zijn – maar op het aanbieden van biologische boeketten uit de streek, kunstzinnig samengesteld, die wekelijks of tweewekelijks worden thuisbezorgd in een passende en wisselende leenvaas. Ook levert ze aan bedrijven, zodat die ontzorgd worden en een bijdrage aan een duurzame bedrijfsvoering leveren. Een deel van die bloemen kan ze bij Dianne en Helga komen plukken.

Alles staat nog in de startblokken, maar vanuit de passie voor bloemen vinden ze elkaar. “We willen elkaars kracht leren kennen”, zegt Dianne. “Als ik een aanvraag krijg voor een trouwerij, kan ik ze naar Jannette doorverwijzen. En wij hebben geen tulpen, dus die zouden op de boerenmarkt een mooie aanvulling zijn.” Helga: “Als mensen zelf boeketten willen plukken, vertel ik ze over de Pluktuin van Dianne.”

De zonnebloem

“Waarom is het hier zo’n ...” mijn laatste woord kon ik nog net inslikken toen ik zag dat er kinderen binnen gehoorsafstand waren. “Rommeltje”, mompelde ik maar snel. Links waren een aantal kinderen bezig om met een hamer, een breekijzer en minimaal acht knijptangen een paar pallets te slopen, voor me waren er twee bezig in het net groene gazon een gat te graven, omdat het daar los huppende konijn volgens hen niet snapte hoe dat moest, en aan de andere kant zaten twee begeleiders tussen een enorme berg appelschillen omdat ze met de kinderen appelmoes wilde eten ... Overal om me heen was het chaos op onze zorgboerderij. Om alle mooie initiatieven niet gelijk de kop in te drukken met mijn humeur, liep ik maar snel door. Nog altijd chagrijnig kwam ik bij de groentetuin. “Hé jij daar!” riep ik tegen een minimaal twee meter hoge zonnebloem, “Weet jij waarom het hier zo’n chaos is?” “Gezien mijn status is het ‘weet U waarom

het hier zo’n chaos is’, maar los daarvan: ja dat weet ik.”

Dat verbaasde mij wel enigszins, maar zij kon natuurlijk van bovenaf veel overzien.

“Het aardse,” sprak ze gewichtig, “wil graag aards blijven. Een koolstofatoom in de aarde wil koolstofatoom blijven. Die is helemaal niet van plan om uit zichzelf een plant te worden. Daar zijn geestelijke krachten voor nodig om dat proces te begeleiden.”

“Ja, en?” vroeg ik, niet snappende wat dat met de aanwezige chaos te maken had.

“Weet je, de overgang van meeldraad en stamper naar zonnebloempitje, is een ultiem beginmoment van chaos. Fysiek gezien. Maar in die chaos is er opeens een zaadje. Dat is bijzonder, toch? Chaos is nodig om het levende, het geestelijke in dat zaadje te krijgen. Want wat aards is, wil aards blijven. Altijd in de structuur van alledag. Chaos geeft de ruimte voor het geestelijke om binnen te dringen. En dat vind jij lastig, want ook jij staat onder invloed van aardse krachten en

een gedeelte van jou voelt die drang om te blijven zoals die is.”

“Jemig ... ,” mompelde ik. Dan zou ik dus haast met een soort respect naar de chaos op mijn erf kunnen kijken.

“Realiseer je wel,” voegde de zonnebloem toe, “Elk moment van chaos is een moment van zaadvorming. En zaadjes hebben zeker de kans om tot iets heel groots en moois uit te groeien. Maar doen ze dat altijd? Nee, zeker niet! Daarna is er nog een goede voedingsbodem en verzorging nodig. Wat jij chaos noemt, is altijd het moment waarop het zaadje gevormd wordt. Dat stukje kun jij als mens niet. Het is een potentieel cadeau aan jou. En dan mag jij het van een goede voedingsbodem voorzien en het goed verzorgen, of niet. Want ook die vrijheid heb je.” En terwijl ze haar bloem wat meedraaide met de zon, voegde ze er zachtjes aan toe: “Koester de momenten van chaos maar, ze zijn heiliger dan je denkt!” LA

Kalle Heesen is medeoprichter, boer en leidinggevende van de Plus Boerderij. Daarnaast werkt hij als journalist, trainer en coach. plusboerderij.nl

“Ik hou enorm van waarnemen,” zegt bloementeler Lies Couckuyt. “Voelen hoe het veld erbij staat en hoe de bloemen het doen; zoveel in de landbouw heeft met voelen te maken.” Een zomeravond waarop ze zich met anderen in het biodynamische verdiepte, levert haar inzichten op en steeds weer nieuwe, boeiende vragen.

Sinds 4 jaar telen wij snijbloemen in de open lucht met één tunnel op een halve hectare in Landegem, dichtbij Gent. We begonnen op een perceel van biooerderij 't Schaaphof, maar door uitbreiding van hun teelten verhuisden wij naar een perceel wat verderop. Nu zitten we op grond van een gangbare akkerbouwer met een contract voor 3 jaar. We zetten zowel verse bloemen als droogbloemen af via floristen en sinds dit jaar vormen we een team van drie deeltijdsen, Michiel (22), Reina (41) en ikzelf (32). Alle drie staan we open en laten we ons inspireren door de biodynamische landbouw, het is fijn om die visie met elkaar te delen. Een bos bloemen maakt mensen gelukkig. Ik heb ideologisch lang getwijfeld of ik voor het telen van bloemen wel landbouwgrond mocht innemen. Ik dacht: produceer ik op die grond niet beter eten voor mensen? Door die brede glimlach op het gezicht van onze klanten besepte ik: 'dit is wel verantwoord.' Bloemen zijn het eten voor onze ziel, dat klinkt misschien wat zweverig, maar ik denk dat we die schoonheid net als muziek of kunst nodig hebben.

Ik ben altijd al een grote observator geweest, iemand die een diepe verbinding zoekt met wat ik doe. Niet zo maar oppervlakkig, maar met gans mijn hart en gevoel. Misschien is het daarom dat toen de biodynamische landbouw op mijn pad kwam, ik me daar ook helemaal voor open kon stellen. Mijn eerste kennismaking met biodynamische landbouw was negen jaar geleden tijdens een studiereis met Landwijzer op Dottenfelderhof. Dit is een grootschalig biodynamisch bedrijf in Duitsland met zowat alle takken van de landbouw erop vertegenwoordigd. Een week werden we ondergedompeld in het ganse bedrijf en ik raakte gefascineerd door de manier waarop daar samengewerkt wordt. Op een compleet gemengd bedrijf wonen kerngezinnen die met elkaar werken in een gemeenschappelijke visie, met een hoger doel. De jaren erna werkte ik op verschillende biobedrijven mee en startte uiteindelijk mijn eigen bedrijf.

Het 'biodynamische' kwam stapje voor stapje in ons bedrijf binnen. Het leuke is dat elke stagiair die bij ons 'passeer-

... zoveel
in de
landbouw
heeft met
'voelen'
te maken

Bloemen zijn het eten voor onze ziel, dat klinkt misschien wat zweverig, maar ik denk dat we die schoonheid net als muziek of kunst nodig hebben.

de' daar een beetje heeft toe bijgedragen. Zo kreeg ik van Rosette (van Veldkleur) mijn eerste opgevulde koeienhoorn. Dat was op een moment dat wij verhuisden van veld en het ingraven ervan was dé manier om stil te staan bij dat nieuwe veld waar we mee gingen samenwerken.

Samen met alle (ex-)stagiairs en medewerkers verdiepten we ons vorig jaar op een zomeravond in de biodynamische bloemen-

teelt, onder begeleiding van Koen Dhoore, docent bij Landwijzer. In de bloemeteelt komt het erop neer om een evenwicht te vinden tussen kiezel en kalk. Als de kiezel wegvalt en de kalk de bovenhand krijgt, dan krijgen we over-ontwikkelde bloemen. Als de kiezel de bovenhand krijgt dan is er niet genoeg groei-kracht, krijg je dunne bloemenstelen en slingerplanten. Fascinerend om zien hoe de ene bloemsoort naar het kiezelachtige neigt, zoals de frêle juffertjes of luchtige

riddersporen en de andere naar het kalkachtige, zoals de bombastische dahlia's. Met koemestpreparaat, smeewortelgier of compost kan op zandgronden het evenwicht hersteld worden tussen kiezel en kalk. Op kiezelarme gronden kan dan weer het kiezelpreparaat of heermoes- thee gebruikt worden. Iets om mee te experimenteren de komende jaren op al die bloemenvelden ... Die avond mijmerden we ook over de vraag hoe het komt dat mensen bloemen als

voedsel voor de ziel ervaren. Verschillende antwoorden en vragen kwamen naar voren zoals: de bloei van de plant is de fase waarin de plant in staat is om 'relaties' aan te gaan met het dierlijke, met insecten die voor bestuiving zorgen. Ze overstijgt even het plantenniveau en komt in het astrale niveau. Zou het daarom zijn dat ook de mens hiertoe zo'n aantrekking voelt? En wat zou de invloed zijn van het werken met kiezelpreparaat op de houdbaarheid van geogoste bloemen?

Blommm

Het merendeel van haar bloemen zet Lies af via Blommm, een biologische bloemenwinkel in Gent die samenwerkt met lokale producenten. Ze brengen bestellingen zoveel mogelijk met de fiets en gaan mee met de seizoenen. Dat betekent een start in de lente met de eerste narcissen en tulpen, volle boeketten in de zomer en de herfst sluit af met de pracht van dahlia's. In de winter werken ze met gedroogde bloemen en wintergroen.

In de Landbouwcursus lezen we ook een fragment waarbij de link tussen kleuren en planeten wordt gelegd. Zo beïnvloedt Mars rode bloemen, Jupiter gele en witte en Saturnus blauwe. Voor ons iets om verder te onderzoeken.

Dagelijkse rituelen of rituelen bij een grote gebeurtenis doen mij altijd even stilstaan. Dat is net als bij het gebruik van preparaten. Een moment om stil te staan bij wat we aan

het doen zijn, om verbinding te maken met de grond, de planten, de dieren. Om onze samenwerking met al deze 'vormen' te beklinnen. Het doet ons stilstaan in de hectiek van ons bedrijf. Momentjes om te koesteren. De stoffelijke werking van de preparaten is dan weer iets waar ik nog veel in kan bijleren en we mee zullen experimenteren, evenals het werken met de zaaikalender. Wij krijgen het voorlopig, om puur praktische redenen, niet gemanaged om te werken via deze kalender. Andere collega's wel. Zou het een invloed hebben om te zaaien op bloemdagen? Of eerder op worteldagen voor de wortelach-

tige bloemen bijvoorbeeld? Valt verder uit te zoeken, dit jaar gaan we alvast wat gegevens bijhouden om dit te onderzoeken.

Ik hou enorm van 'waarnemen'. Voelen hoe het veld erbij staat en hoe de bloemen het doen. Voelen wanneer de bloemen klaar zijn om te oogsten, zoveel in de landbouw heeft met 'voelen' te maken. Zo observeer ik vooral door me in te leven in een soort. Waar zit die plant nu, in het groei- of bloeistadium? Ziet-ie er te jong of te oud uit om te oogsten? Of waar zit de groeistagnatie? Is-ie ziek? Is het te droog? Is de bodem niet oké? Of omgekeerd, waarom staat dit gewas zo mooi? Zijn de zaden mooi afgerijpt? En natuurlijk, een theoretische achtergrond maakt dat voelen nog een tikkeltje gegronder en interessanter. Maar als boer(in) komt het er toch op neer die voelsprietten goed te ontwikkelen.

Wij dromen nog van een groter stuk grond, ongeveer twee hectare om de bodem de nodige rust te kunnen geven, het liefst met een gebouw of schuur erbij waar we voor langere tijd kunnen boeren. En ik wil nog heel veel leren en experimenteren op het vlak van biodynamische landbouw, dat maakt het juist zo b(l)oeiend.

Lies Couckuyt startte 10 jaar geleden in de landbouw en richtte in 2016 het biologisch snijbloemenbedrijf Fleur-Couleur op. Daarnaast werkt ze deeltijds voor Landwijzer. fleurcouleur.be. [wordpress.com](https://www.fleurcouleur.be/wordpress.com)

Telers vermeerderen bollen van eigen teelt

Vroege bloeiërs zijn belangrijk voor bijen, dus imker Theo Georgiades ziet het liefst dat er overal krokussen en andere bolletjes worden geplant. Maar in de gangbare bollenteelt wordt veel gif gebruikt en biologische bollen waren tot voor kort nauwelijks verkrijgbaar. “Daar ga ik wat aan doen,” besloot hij.

Bloembollen voor Bijen

Theo Georgiades is een bevlogen imker die zich al 40 jaar inzet voor de BD-imkergroep en zo een bijdrage heeft geleverd aan het opbouwen van het huidige netwerk van 1500 BD-imkers. Hij wijdt zijn leven aan het helen van aarde en mens, onder meer via de oorspronkelijk vijfvoudige geneeskunst en door onderzoek te doen en allerlei activiteiten te organiseren met betrekking tot bodem, bijen, zaden, biodynamische preparaten en de invloed van 4G- en 5G-straling.

Toen zeven jaar geleden een van zijn werkzaamheden wegviel, nam Theo drie maanden bedenktijd. Waar zou hij zich voor in willen zetten? Wat zou hij doen met de vrijgekomen ruimte? Zijn gedachten gingen uit naar de bijen. Wat kon hij daarvoor doen? “Mijn blik viel op de bloembollen. Als ik me zou inzetten voor biologische bloembollen, snijdt het mes aan vier kanten: betere voeding voor de bijen, meer leven in de bodem, minder gifgebruik en ondersteuning voor pionierende biologische bloembollenteelers.”

Precies op de dag dat hij besloot zich hiervoor in te zetten, ging 's avonds de telefoon. "Het was Arie Mantel, een bloembollenhandelaar. Hij verkocht biologische bloembollen aan het buitenland, maar in Nederland was er nog geen markt. Hij wilde die markt ontwikkelen en dacht dat de BD-imkers een mooie ingang konden zijn. Dus ik kon hem vertellen wat ik die middag besloten had."

Helemaal geen gif

Ze gingen snel met elkaar om tafel, het was eind 2013. Mantel Holland BV kon opslag, verpakking en distributie regelen, terwijl Theo zich richtte op communicatie binnen het imkernetwerk en het opbouwen van de website bloembollenvoorbijen.nl. Yvonne Endhoven, ook imker, sloot zich al snel bij het initiatief aan. Theo: "We gingen op bezoek bij biologische bollentelers om alles door te spreken, want voor de bijen is alleen

het beste goed genoeg. Van Skal mogen bollentelers gangbare bollen inkopen om te planten. Dan gaan ze de gecertificeerde biologische grond in en aan het eind van het seizoen mag je ze als biologisch verkopen. Ik vind het heel belangrijk dat er echt geen gif in zit, dus hebben we met Mantel analyses laten uitvoeren op residuen van 500 bestrijdingsmiddelen. Daaruit bleek dat sommige bolsoorten toch een aantal gifstoffen bevatten. Die hoeveelheden bleven wel onder de normen, maar we wilden helemaal geen gif. Veel residuen zijn ook in minimale hoeveelheden zeer schadelijk voor honingbijen en andere nuttige insecten. Daarom zien we graag dat telers met eigen materiaal werken, dus dat ze bollen planten die minimaal drie jaar op eigen land hebben gestaan. De telers zelf streefden daar ook naar, dus dat werd de norm. In het derde jaar waren er nauwelijks residuen aantoonbaar."

De chroma rechts, van een biologische tulpenbol die zeven jaar geteeld is van eigen oogst, is zeer harmonieus. De vier ringen horen elk bij een wezensdeel. Van buiten naar binnen: mineraal, vitaliteit, astraliteit en de kern ofwel het wezenlijke. De vier zones in de linker chroma van een reguliere tulpenbol zijn niet in balans en er is meer onrust in de buitenrand. De ring straalt minder en er is een soort mist die de helderheid vermindert

Chroma's

Om de kwaliteit te beoordelen maken Theo en Yvonne ook chroma's van de bollen, een methode om levenskwaliteit in beeld te brengen. Je maakt een chroma door dat wat je wilt onderzoeken te verwrijven en op te lossen in hulpvloeistoffen. Vervolgens laat je het in een rondfilter trekken. Deze methode is op aanwijzingen van Rudolf Steiner ontwikkeld door Ehrenfried Pfeiffer (1899-1961). Theo houdt zich al lange tijd bezig met dit onderzoek. Het maken van een chroma is niet moeilijk, maar het interpreteren van de beelden kan lastig zijn. "In het eerste jaar waren de chroma's moeilijk te 'lezen', omdat wij nog geen ervaring hadden met bloembollen. In het tweede en derde jaar, waarin dus steeds minder residuen op de bollen zaten, zagen wij de chroma's veranderen. Hierdoor leerden wij hoe de residuen in het beeld te herkennen zijn."

"Op een gegeven moment was er een partij krokussen met een afwijkend chroma. De voorwaarde om te leveren is dus dat de bollen drie jaar van eigen teelt zijn, maar aan de chroma zag ik dat dat niet zo was. Ik vroeg de teler wat er met die bollen aan de hand was. Het bleek dat hij ook wat plantgoed bij een andere biologische bollenteler had ingekocht, omdat hij zelf niet genoeg had. En die andere teler had zijn plantgoed gangbaar ingekocht. 'Goh, dat je dat met zo'n chroma kunt zien', zei de teler verbaasd."

Levende bodem

Theo stelt nog een andere voorwaarde die strenger is dan Skal: hij wil niet dat de grond onder water wordt gezet. Dit is een gebruikelijk

Bloembollenvoorbijen.nl

Krokussen, druifjes, zomerklokjes, kievitsbloemen, hyacinten, sieruitjes, narcissen, tulpen in allerlei kleuren en vormen: 88 verschillende soorten bloembollen zijn te bestellen via de website van Bloembollen voor Bijen. Via de 'bloeiwijzer' kun je zien welke bloemen wanneer bloeien, van de vroege krokus Romance en sneeuwkllokjes in januari-februari tot de witte indianenbloem in mei-juni. De initiatiefnemers van de website, Theo Georgiades en Yvonne

Endhoven, kijken als imkers met bijenogen naar de omgeving en willen dus dat er achtereenvolgens steeds andere bloemen in bloei staan die nectar en stuifmeel bieden aan honingbijen, wilde bijen, vlinders, hommels en andere bestuivers. Bloembollen vervroegen het bloeiseizoen met 2 maanden. Theo: "Wij maken zelf de foto's voor de website, waar mogelijk met de insecten erbij. Dan kun je zien welke insecten je een plezier doet."

lijke methode, toegestaan in biologische teelt, om schadelijk bodemleven te doden, maar ook het goede bodemleven gaat eraan kapot. "We willen het contact met de moedige pionierende telers warm houden en spreken ze ieder jaar over de ontwikkelingen op hun bedrijf. We maken ook chroma's van de bodem en de bodemverbeteraars zoals compost, EM, groenbemesters en Bokashi. Die beelden kunnen behulpzaam zijn in het gesprek met de teler om veranderingen en effecten van teeltmaatregelen zichtbaar te maken."

De bollen van biologische teelt zijn iets kleiner dan gangbare bollen, maar ze zijn gezonder, weerbaar, en reageren beter op wisselende omstandigheden. "Twee jaar geleden was het heel droog. Daar hadden onze telers minder last van dan de gangbare telers, omdat de bodem een betere structuur heeft en beter water vasthoudt. Door de droogte was de oogst van gangbare bollen minder goed, dus de prijzen stegen. Gangbare narcissen waren door schaarste toen duurder dan biologische."

De handel

Bij de start in 2013 werkten Theo en Yvonne prettig samen met bloembollenexporteur Mantel Holland BV. Maar in 2017 ging het bedrijf failliet. "Dat was een grote schrik. Konden we wel doorgaan? Dan zouden we alles zelf moeten doen: opslag, verpakking, distributie. Maar we wilden de telers en onze klanten niet in de steek laten. We zijn de uitdaging aangegaan en hebben heel veel geleerd. Nu is het compleet en loopt goed. We hebben inmiddels een heel breed assortiment verzameld. Mensen weten ons goed te vinden, ook vanuit het buitenland. We exporteren op kleine schaal naar 10 landen." Alle bloembollentelers waar ze van afnemen zijn biologisch gecertificeerd, maar voor de handel heeft Bloembollen voor Bijen geen Skal-licentie, dus mag er geen biologisch keurmerk op de verpakking staan, maar 100% chemievrij geteeld zijn ze wel. Theo: "Ook voor gemeenten zijn voldoende bollen. Misschien dat we ze niet direct beschikbaar hebben, want de telers schatten bij het planten in hoeveel ze kunnen afzetten,

maar als gemeenten tijdig bestellen kunnen we het altijd leveren. Veel gemeenten hebben een bijenconvenant getekend, maar ze komen pas in actie als burgers binnen hun gemeente aandacht vragen voor gifvrije bollen. Ik hoop dat veel mensen dat gaan doen! En niet alleen voor de bijen, maar voor alle insecten. Ook de bodem wordt weer levend. Wormen zijn weer welkom en de organische stof neemt toe. Het water blijft zuiver. Het land houdt beter vocht vast, dus sproeien is bijna nooit nodig. Leeuweriken, scholeksters, zwaluwen, patrijzen en hazen, in de lucht en op de grond neemt het leven toe." LA

Meer info over chroma's: christall.nl

Ellen Winkel schrijft en coacht en is auteur van het boek *De aarde zal weer vruchtbaar zijn – verhalen van landbouwpioniers*

Slowflowers.nl, platform voor bloementelers en bloemisten

Bloemen. Willemijn ter Hart-Koopal is er gek op. Ze besloot de domeinnaam slowflowers.nl te registreren, al wist ze nog niet wat ermee te doen. Op een gegeven moment hoorde ze over een groep natuurlijke bloementelers die iemand zochten om een tweede bijeenkomst te organiseren. Ze bood zichzelf aan en sindsdien ging het balletje rollen. Ze ging om bezoek bij de telers om hun verhaal te horen en foto's te maken en begreep dat ze veel behoefte hadden aan uitwisseling en bekendheid.

Via de website slowflowers.nl biedt Willemijn nu een platform om telers, bloemisten en ateliers te verbinden met consumenten en groothandels. Ateliers zijn plekken waar bloemen worden gebruikt om andere producten te maken, zoals

zeep, natuurlijke verfstoffen of huidproducten. Op een kaartje zijn alle locaties te vinden. Ze maakt onderscheid in biologische (Skal gecertificeerde) bloemen, biodynamische (Demeter gecertificeerde) bloemen en 'slow flowers' (geen officiële certificering).

Willemijn: "Het is mijn insteek om er op termijn een vereniging of stichting van te maken, maar daarvoor bevindt de natuurlijke bloementeel zich nog teveel in de beginfase en zijn de telers en bloemisten op de site nog te verschillend. Het werk voor de website doe ik nu vrijwillig en de telers staan er gratis op, maar op termijn wil ik daar een kleine bijdrage voor vragen." Kan iedereen zich aanmelden om vermeld te worden? "We checken wel eerst of ze schoon telen, dus uit de regio, seizoens-

gebonden en natuurvriendelijk. Voor een deel van de telers is een Skal-certificering te duur." Het opbouwen van een goede afzetketen vraagt tijd. Het is op enkele telers na nog pionieren, net als met de biologische groente veertig jaar geleden. Er is zeker belangstelling voor biologische bloemen bij groothandels, maar vraag en aanbod moeten nog op elkaar afgestemd worden. Brancheorganisatie Bionext zet zich via projecten in om de biologische sier-teeltketen verder te ontwikkelen. "Het is belangrijk dat telers geholpen worden", vindt Willemijn, "bijvoorbeeld met verdienmodellen. Bij een excursie van de

leden van de biotuiniersvereniging naar Vlaanderen zagen we dat ze daar heel ver zijn om alle delen van de bloem te gebruiken, het hele seizoen door. Bijvoorbeeld de eerste knopjes en blaadjes voor restaurants, bloemblaadjes voor zeep of olie, de gehele bloem voor op tafel, en gedroogde bloemen voor in winterboeketten. Het zou heel mooi zijn om filmpjes of beeldende tekeningen te maken met dit soort tips om verschillende verdienmodellen te laten zien. Hopelijk komen daar financiële middelen voor."

Wil je ook tijd en energie in slowflowers.nl steken? Mail naar willemijn@flowerstories.nl

Waar zijn BD-bloemen te koop?

Een compleet overzicht van biobloementelers is er nog niet, maar er wordt aan gewerkt. Slow flowers verzamelt verkooppunten van biodynamische, biologische en natuurlijke bloemen en vermeldt die op een kaart op slowflowers.nl. Maar nog niet alle bloementelers die in deze Dynamisch Perspectief aan het woord komen staan op de kaart. Een andere manier om biodynamische telers te vinden is via stichtingdemeter.nl/locaties. Boven het kaartje kun je kiezen voor het trefwoord 'bloementeel'. Dat levert zestien locaties op, maar niet iedere teler die heeft aangegeven bloemen te telen, verkoopt ze ook.

Teel je bloemen of ken je een bloementeler die nog niet op slowflowers.nl staat? Geef het door aan willemijn@flowerstories.nl.

Maaltijdsalade met tulpenkrullen

Benodigdheden: gemengde salade, biologische tulpenbollen, cherrytomaatjes, walnoten, kaas, dadels, olijfolie, appelazijn, paprikapoeder

Johanna Huiberts (zie pag. 4) gebruikt de bloembollen van hun bedrijf niet alleen voor de sier, maar maakt er ook allerlei leuke recepten mee. Zo maakte ze het kookboek *Eet smakelijke tulp*. Gebruik biologische tulpen!

Bereiding: Verwijder het bruine harde vel van de tulpenbol. Zet de frituurpan aan. Prik een satéprikker door de bol vanaf het puntje naar beneden. Snijd

nu met een scherp mes van boven af in cirkels langzaam naar beneden, steeds draaiend. Zo krijg je uiteindelijk lange krullen. Frituur de krullen korte tijd tot ze knapperig zijn. Voeg bij de gemengde salade de cherrytomaatjes, walnoten, kaasblokjes en dadels en schep de salade om. Meng een eetlepel olijfolie met een eetlepel appelazijn en paprikapoeder naar smaak en giet dit over de salade. Leg als laatste de tulpenkrullen er op.

Groene Genade

Jan Graafland, tuinder van de biodynamische kruidentuin van Weleda, verhaalt in het boek *Groene Genade* over zijn belevenissen, waarnemingen en gedachten in de tuin. Zo schrijft hij: "Wij mensen hebben inwendige organen, longen, lever, hart en bloedsomloop. We handhaven een innerlijke warmte, een lichaamswarmte. Planten

hebben ook organen. Voor de plant vervult de zon de functie van warmte-orgaan. Een extern orgaan dus, waarmee de plant evenwel zeer sterk verbonden is. Als ik mij inleef in de plant voel ik dat deze de zon met zijn stralende warmte en dagelijkse, ritmische op- en ondergaan net zo ervaart, zoals wij binnenin onszelf ons hart ervaren. De bodem, die vocht en voedingsstoffen naar de plant voert, kun

je met en beetje fantasie zien als de lever en nieren van de plant. Dat de bladeren van de plant verwant zijn aan onze longen, behoeft weinig fantasie. (...) Met de bloem verschijnen de esthetische componenten geur, vorm en kleur in de plant. Het zijn kwaliteiten die onze ziel aanspreken. Maar met grote verschillen. Een kamillebloempje doet iets heel anders met je dan een klaproos."

Areaal biologische bloembollen met 13% gestegen

Het areaal biologisch geteelde bloembollen is dit jaar met 13% gestegen en bedraagt nu 55 hectare.

De vereniging van biologische bollentelers, BIOBOL, hield begin juni de jaarvergadering en de leden blijken optimistisch over de beschikbaarheid van hun bollen voor

het komend afleverseizoen. Bovendien blijkt dat de klanttevredenheid groot is en dat de vaste en nieuwe klanten al flinke orders plaatsen. Ook zijn er nieuwe webwinkels gekomen die biologische bollen aanbieden.

Meer informatie vind je op biobol.nl

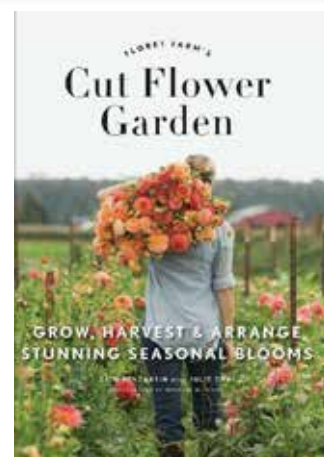
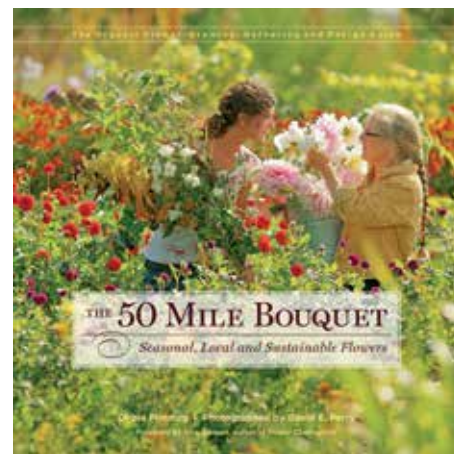

Inspirerende boeken

Bloementeler Helga Keessen (zie pag. 16) noemt het boek *The 50 Mile Bouquet* geschreven door Debra Prinzing als een belangrijke inspiratiebron. Het boek laat vernieuwers uit de nieuwe Slow flowers-beweging aan het woord: biologische

bloemenboeren, duurzaam gemotiveerde bloemenontwerpers en bloemenliefhebbers die steeds meer vragen stellen: waar en hoe zijn mijn bloemen gekweekt, en wie heeft ze gekweekt? Ieder boeket zou uit de eigen regio moeten komen, natuurlijk geteeld en van het seizoen.

Bloemenboerin Feere Zuyderhof (zie pag. 8) noemt het boek van Floret Flower Farm als haar grootste inspiratiebron, de bloemenboerderij van Erin Benzakein in Mount Vernon (Washington, USA). Nadat ze de bloemeteelt zichzelf had eigen gemaakt, schreef ze een boek dat ze graag zelf had willen lezen toen ze begon: *Floret Farm's Cut Flower Garden*:

Grow, Harvest & Arrange Stunning Seasonal Blooms. Hierin geeft ze aanwijzingen voor de teelt en oogst van 175 soorten bloemen en beschrijft alles in de volgorde van de seizoenen.

Bloemrijke herinnering

Sijmen Brandsma van biodynamische tuinderij Land en Bosch zigt in 's Graveland, schreef half april in hun nieuwsbrief: 'Zo'n 35 jaar geleden kwam er op een open dag iemand nieuwsgierig rondkijken en informeren of er 'toevallig een plekje vrij was' voor een nieuwe medewerker. Dat was er! en Martin heeft ruim 25 jaar op de tuin gewerkt, zeer bloemrijke jaren. En, oh ja, hij had bij zijn vorige tuin in Sijbekarspel een fruitboompje geplant, het zou toch zonde zijn als die daar zou blijven staan. Het was voor Martin makkelijk een woonplek te vinden, boven de winkel was een woonruimte beschikbaar. Dat boompje werd moeilijker, de tuin was met het

oogmerk op mechanisatie strak ingericht en een boompje staat dan al gauw in de weg. Maar tussen kas en kippenren was nog wel een plek. Niet ideaal met de immer krabbende kippen aan de wortels maar beter was er niet. Inmiddels is Martin verhuisd naar Texel, het kippenhok veranderd in Proeflokaal de Serre, de ren in een terras en de kas in een kantine. Van weggestopt in een hoekje staat de inmiddels grote boom als stralend middelpunt in het hart van het bedrijf. Van deze appels, en met die van zijn soortgenoten in de boomgaard, wordt een heerlijke appelsap gemaakt. Heerlijk als zomers drankje gemixt met bubbeltjes water.'

Weekspreuken brengen de ziel tot bloei

Vierentwintig foto's van bloemen, dertien wolkenluchten en zes vogels ondersteunen het nieuwe boek van Michiel Rietveld. Zacht als achtergrondbeeld geven ze de sfeer mee van de weekspreuken die Michiel samen met zijn vrouw Truuska Maria heeft vertaald. Het in eigen beheer uitgegeven boekje heeft als titel *Ziele-echo van het wereldwoord* meegekregen. Op elke pagina prijkt, naast de vertaling van Michiel, tevens het Duitse

origineel. Ook de weeknummers staan bovenaan de pagina genoemd.

Michiel heeft jaren gewerkt aan en met de vertalingen. Vaak kwamen de weekspreuken terug in zijn lezingen en meerdere keren werden er BD-winterconferenties aan gewijd. Michiel ziet in het boek een duidelijke parallel met de bloemen. Of zoals hij zelf zegt: "De weekspreuken brengen de ziel tot bloei en maken meer bevruchtingsmogelijkheden voor

inspiratie vanuit de geest." Maar daarmee houdt de parallel wellicht niet op. Want net zo goed zou je kunnen stellen dat

het boekje jaren geleden is ontkiemd op zijn werkkamer, daarna is gaan groeien en bloeien in de vele lezingen waar hij ze gebruikt en getest heeft en nu in boekvorm uitgezaaid mag worden om op andere plekken wortel te schieten.

Het is te bestellen bij info@michielrietveld.nl. De kosten zijn 20 euro exclusief verzendkosten vanuit Nederland. Bij bestellen graag naam en adresgegevens vermelden.

Claudia Boon verruilde haar werk als planoloog in de stad Groningen voor een bloemen- en groentebedrijf in Drenthe. Haar zelf-geteelde bloemen verkoopt ze in haar eigen winkel net als knetterverse groenten. Op haar akker is het goed toeven tussen de bloemen en bijen aan de rand van Gees. Daar maakt ze een plek waar het fijn is te komen. Gewoon, omdat je er blij van wordt!

‘ ... omdat

Mijn wens bestond al langer om een eigen bedrijf te starten. Een plek te creëren waar mensen graag komen. Waar ik met mijn groene vingers eerlijke producten kan maken. En waar mijn creativiteit en sociale kant samen kunnen komen. Zou ik hier mijn geld mee kunnen verdienen? Ja, dat kan! Daar kwam ik achter toen ik Merlijn Aalbring van de Stadsakker in Groningen ontmoette. Teler & winkel & ondernemer ineen! Als ik iets wilde moest ik het gewoon gaan doen. Ik heb mijn baan in 2017 opgezegd en ben in het diepe gesprongen.

Het vak leren

Merlijn Aalbring vertelde mij over Warmonderhof. Na de zomer in 2018 ben ik daar gestart en ben ik bij Merlijn in de leer gegaan. Een superleuke en leerzame stagetijd brak aan. En ik wist meteen dat ik het juiste besluit genomen had! Ik kon gaan wachten op dat stuk grond dat ik nodig had en tot ik mijn opleiding klaar had. Of ik kon meteen gaan starten en dingen in beweging zetten. Ik koos voor het laatste. Tegelijk met het starten op Warmonderhof zag Miss TuinBoon het licht. Ik besloot direct tot een professionele uitstraling en liet een logo en brochure en visi-

Miss TuinBoon onderneemt

je er **blij** van wordt'

tekaartje ontwerpen. De naam van mijn bedrijf was snel gevonden...;-) Door mijn bedrijf serieus te nemen kwamen er direct kansen voorbij. Een stukje grond bij de gemeente en bij vrienden dienden zich aan waar ik kon starten. Mijn eerste zelf geteelde bloemen en groenten verkocht ik via een kar aan de straat en via social media. Om het ondernemerschap goed in de vingers te krijgen, ging ik ook suikervrije taarten verkopen. Met eetbare bloemen uit het seizoen. Om alvast iets meer omzet te draaien. En te oefenen met marketing. Maar ook met prijssetting en de boekhouding. Met als droom en doel een eigen plek voor Miss TuinBoon te vinden en mijn bedrijf verder uit te bouwen.

Bloemen in een breed bedrijf

Ondertussen krijg ik steeds scherper wat ik wil en wat ik niet wil. Met bloemen wil ik verder. Mijn ogen gaan glunderen als ik met bloemen werk en mijn hart maakt een sprongetje als ik zie hoe blij mensen van mijn levende boeketten worden. Miss TuinBoon ga ik uitbouwen tot een breed bedrijf waar biodiversiteit voorop staat. En waar ook dieren een plek hebben. Waar de kringloop rond is en waar ruimte is voor ontmoeting. Op

Warmonderhof leer ik dat dit belangrijke uitgangspunten zijn voor een biologisch-dynamisch bedrijf. Dat verklaart waarom ik me zo thuis voel op de opleiding en veel inspiratie haal uit de BD-bedrijven die we bezoeken. Bij Arjen Huese van de Bloementuin in Zwolle leer ik in 2019 de kneepjes van het vak van bloemen telen.

En dan ineens is de plek daar! Op 1 augustus 2019 verhuizen we naar het mooie Drentse Gees. Een prachtplek met één hectare grond en huis en winkel ineen. Hier kan ik mijn bedrijf Miss TuinBoon verder uitbouwen. De frisheid van tulpen in het voorjaar. Het kleurenpalet van snijbloemen in de zomer. De bessen en takken in de herfst. De stilte en pracht van droogbloemen in de winter. Planten hebben zoveel te bieden qua kleuren, textuur en geur. Mensen zijn vergeten welke bloemen bij welk seizoen horen. En juist die seizoenen geven bloemen zoveel body. En niet geheel onbelangrijk: het opgroeien in weer en wind zorgt voor sterke bloemen met een lang vaasleven.

Winkel & Pluktuin

Met Pasen hebben we onze eerste biologische

tulpen en narcissen geteeld op de eigen akker. De vraag naar de prachtige voorjaarsboeketten was groter dan het aanbod. We verkochten de tulpen met bol. Zo stonden de tulpen korenschoof geschikt twee weken op de vaas. Die bollen kunnen de klanten dit najaar in hun eigen tuin planten. Dubbel plezier!

Vanaf eind juni oogsten we de bloemen rechtstreeks van het land en om 10 uur staan de kleurrijke boeketten in de winkel. Mensen kunnen vanaf 1 juli 2020 het seizoen van dichtbij zelf beleven door eigen bloemen te plukken bij Miss TuinBoon. Rondstruinen tussen de bloemen is een ware beleving. Het voelt voor mij als rondlopen in een snoepwinkel!

Claudia Boon van Miss TuinBoon. Wij telen onze bloemen en groenten in het ritme van de seizoenen. Alles onbespoten met veel aandacht voor de bodem.

Beleef het seizoen van dichtbij en kom zelf je bloemen plukken en wees welkom in de winkel.

misstuinboon.nl

Geschikte bloemen

Enthousiast word ik toegewuifd door Toma van den Bosch, wanneer ik binnenstap bij de buitenruimte van het lunchcafé van Tuinderij LandinZicht, gevestigd op Landgoed De Rading in Hilversum. Dan ontspint zich ons gesprek, waarbij Toma vertelt hoe zij bezig is om mensen bewust te maken van het belang van biologische teelt van bloemen. En dat niet alleen, ook het belang van ‘dicht bij huis’, ‘duurzaam’, ‘kringloop’, zijn begrippen die bij herhaling vallen.

Komend uit een gezin waarbij haar moeder, Maria de Groot, de eerste bio-bloemisterij van Nederland Bloemkracht8 heeft opgezet, is uiteindelijk de appel niet ver van de boom gevallen. Toen haar moeder een opvolger voor haar bedrijf zocht, werkte Toma in de zorg en kwam het bij geen van beiden in het hoofd op dat Toma het bedrijf over zou kunnen nemen. Maar net nadat Bloemkracht8 was verkocht aan de toenmalige compagnon Els Gijsberts, stopte Toma met werken in de zorg en ontdekte zij haar liefde voor bloemen. Ze besloot de opleiding Nederlands Bloemwerk aan het Wellant College in Houten te volgen en ging stage lopen bij Bloemkracht8. In 2018 richtte ze haar eigen bloemenservice op in Hilversum volgens hetzelfde concept dat haar moeder ruim 25 jaar geleden bedacht had: een bloemisterij waar geschikt wordt met lokaal en biologisch ge-

teelde bloemen van tuinderijen uit de regio. Toma werkt intensief samen met Wietse Bakker van Tuinderij LandinZicht. Op deze tuin worden voornamelijk groenten geteeld. Het is een ideale combinatie als bloemen en kruiden tussen de groenten groeien. Sommigen hebben immers een gunstig effect op de groenten die hun buur zijn. Ook het aantrekken van insecten, met name bijen, is van cruciaal belang. Maar het eigen oog wil ook wat, kleur en geur geeft inspiratie. Er wordt samengewerkt met een kippenboerin, Eva Vos, van KipEigen. De kippen hebben verplaatsbare hokken, woelen de grond om en poepen het vruchtbaar. Daarna komen er groenten en bloemen op deze grond te staan. Wat een kringloopebeuren! Steeds duidelijker wordt het me, dat ‘netwerken’ Toma’s grote kracht is. Ze plukt op veel verschillende tuinen. Ook doorgescho-

ten groenten, zaaddozen, grassen en soms een groentenblad verwerkt ze in haar ‘schikkingen’. “Bijzonder geschikt voor bedrijven, particulieren en speciale gelegenheden”, is de slogan voor haar bedrijf TOMA Bloemenservice. Zij plukt de bloemen zelf, maakt de bloemarrangementen zelf en brengt ze zelf rond. Van maart tot en met oktober, het hele vollegrondseizoen lang, zijn haar afnemers verzekerd van 100% schone, dagverse, lokaal geplukte bloemen. In de winter maakt zij natuurlijke herfst- en winterarrangementen, niet altijd helemaal biologisch, omdat daar te weinig, nog, van voorhanden is. Haar doelgroep: bedrijven, horeca en particulieren met een afname-abonnement. Daardoor is vraag en aanbod op elkaar afgestemd, geen verspilling en een soort zekerheid van inkomen.

Toma wordt er - net als ik - wel verdrietig van, dat er in meer dan 40 jaar in sommige opzichten weinig veranderd is in de biologische en biologisch-dynamische sector. Dat wil zeggen dat er nog vaak neveninkomsten gecreëerd moeten worden en met vrijwilligers gewerkt wordt, om van het bedrijf rond te kunnen komen. Nog altijd wordt de waarde van deze bedrijven niet naar (inkomsten) waarde geschat.

Maar Toma, deze bevlogen veertiger, blijft bezig. Naast haar bedrijf zet Toma zich actief in voor een duurzamer Hilversum. Samen met een groep duurzame doeners en denkers van ‘Hilversum 100’ zet ze op het stationsplein

een concept-store op. Een soort etalage voor diverse duurzame producten en initiatieven, waar ook haar boeketten verkocht zullen worden. Een nieuwe uitdaging voor Toma.

Om nog meer bloemen voor lokale afzet te garanderen, wordt er een nieuw stuk grond op de rand van Loosdrecht en Hilversum gepacht en heeft Toma hiervoor een bloementeler aangetrokken. Samen hebben ze het teeltplan gemaakt. Gelet op verschillende vormen, verschillende kleuren en het hele lente-, zomer- en herfstseizoen de mogelijkheid om te plukken. Ze beperken zich tot inheemse sterke soorten.

Waar de gangbare bloemeteelt uitgaat van gelijke lengten, gelijke bloemen, rechte stelen, is dat voor Toma een ander verhaal. Met welsprekende gebaren tekent ze in de lucht hoe interessant juist een kromme steel kan zijn. Ze houdt de boeketten licht en open, niet teveel bladvulling, waardoor iedere bloem, iedere kromme steel en ieder grasje zich helemaal kan laten zien. ^{LA}

tomavandenbosch.nl

Marjan van Duin,

reiziger en lerares. Vaak gaat het over moeder aarde! Het levende wezen waar wij met zijn allen op wonen en het heelal mee doorkruisen!

*Flora
Vincit
Omnia*
de bloem
overwint
alles

Kunstenaar Dette van der Molen startte ruim 20 jaar geleden met biologisch-dynamische bloementeelt. Bij haar verhuizingen reisden de bloemen met haar mee. Ze maakt boeketten voor abonnees en voor feestelijke gelegenheden.

We hebben sinds anderhalf jaar een mooie nieuwe plek gevonden waar we al onze passies en creativiteit kunnen uitleven. Het verhaal van ons leven gaat door en krijgt na de verhuizing naar Sauwerd nieuwe betekenis. Ik ben een optimist, ontwikkelingsgericht en noem de plek Hildegards hof, naar de middeleeuwse mystica Hildegard van Bingen. Zij zegt: "Uit lichtend groen zijn hemel en aarde geschapen en alle schoonheid van de wereld." De groene kiemende levenskracht noemt ze

Viriditas en de *homo recreans* is de schepende mens. Hiermee kan ik aan de slag! De bloemplanten en sommige struiken verhuizen van de Noord-Drentse zandgrond naar de zware klei van het bijzondere Reitdiepgebied in Groningen.

Lente 2019. Een pittige klus voor de stekken met nog maar weinig haarworteltjes, voor een bodem die om meer leven schenkende kracht vraagt in zeer droge tijd. “De planten hebben stress”, zegt onze bio-landbouw buurman, “de grond moet het doen”. Enkele planten groeien nauwelijks, ze blijven halfhoog en maken als overlevingsstrategie vroeg bloem en zaad. Nu zijn het echte *slow flowers*. Als ik ze verplant naar een betere plek zie ik kromgetrokken wortels ... Net als mijn tenen. Ik sta erbij en kan er moeilijk tegen. Op mijn bureau staat een troostrijke tekst van een Chinese wijsgeer: “Wie van een tuin houdt en hem begrijpt zal er voldoening in vinden.” Planten zijn net familieleden, sommige reizen al vanuit de eerste tuin in 1997 met ons mee. Op deze nieuwe plek worden ze met veel helpende handen en alle leven scheppende en vormgevende krachten verzorgd. En dan gedurende de winter en in dit voorjaar werkt de groene kracht *Viriditas*: de bloemen komen terug!

Twintig jaar geleden begon de experimentele zoektocht naar het kweken en samenstellen van een mooi biologisch boeket. Zaden leggen in de aarde is elke keer oefenen in aandacht. Zaaïen binnen je eigen cirkel is een prachtige metafoer om bij jezelf te blijven. Niet meer meters erbij en niet meer zaad bestellen dan

de tuin groot is. Sterk uitgangsmateriaal van veel vaste planten, aangevuld met een- en tweejarigen, bloeiende takken, kruiden, grassen en granen. Inheems snijgroen. Hoe doe je dat eigenlijk? Soort voor soort en tak na tak uitproberen. Bijvoorbeeld Ribes, wilg, krent, Hedera, balsempopulier, Diervilla. Klimaatverandering brengt verandering in keuze en verzorging van snijbloemen. Bijvoorbeeld de Sefir planten, vaak grijs en zilverkleurig zoals de Artemisia soorten, kunnen goed tegen lange periodes van droogte. Ik maak het liefst royale, natuurlijke boeketten. Een paar abonnees krijgen een ‘emmertje natuur’ om zelf te verwerken. Er is naast de vaste bestellingen voor de abonnees, regelmatig vraag naar een geboorte-tuultje, een herinneringsboeket of bloemen voor de jaarfeesten.

Het is belangrijk om de boeketten met exclusieve soorten en kwaliteit zich te laten onderscheiden van de reguliere boeketten. Het is een niche product. *Follow the Flower*: hoe boeiend en educatief is het voor abonnees de seizoenen in de boeketten te volgen. Vriendschappen ontstaan en blijven, samen met de uitwisseling van de boeketten. Het vaasleven van de biologisch-dynamische bloemen blijkt steeds weer verrassend lang te zijn. Voor een trouwe abonnee die al twintig jaar een boeket krijgt zijn ze onmisbaar: bloemen zijn voedsel voor de zintuigen en voeding voor de ziel.

Kijkend uit het raam naar het noorden zie ik een lichte welving in het landschap, daar stond de middeleeuwse Onstaborg aan de rand van het dorp. In mijn verbeelding bloeien er stinzenplanten. ‘Börgblaumkes’ zeggen de Groningers. En wat is er mooier dan een

stinzenboeket in het voorjaar? Naar het zuiden grenst de tuin aan het oude stroomdal-landschap van de Hunze. Lezend over landschapsecologie vraag ik me af welke oorspronkelijke planten uit dit gebied geschikt zijn voor een florale creatie. Zo kunnen zelfs boeketten verwijzen naar een streek. Daar groeit de wilde peen *Daucus Carota* met een beeldschone weefaspect in het boeket. Of de glanshaver en de grote ossenstaart. In het boek *De wilde tuin, handleiding voor luistuinieren* beschrijft Hans van Cuylenborg hoe oorspronkelijke plantengemeenschappen die passen in de ecologie van het gebied, hun gang mogen gaan en tot hun volle uitdrukking komen. Nu maken we een begin met het aanleggen van een tuin van inheemse soorten. Er ontwikkelt zich een verrassend patroon van nieuwe planten die hun weg mogen zoeken zonder grenzen. Dat komt mooi uit in deze levensfase, minder intensief werk waar ik helemaal blij van word. Respect voor samenhangen vind ik ook bij de Noorse eco-filosoof Arne Naess, die oproept om de natuur te bestuderen om haar te begrijpen. Diepe ecologie. Zo heb ik een speciale band met de *Salvia Glutinosa*. Ze is mijn kracht- en terugkeer-plant. In een periode van afscheid en vermoeidheid riep ze troostend me toe: “Ik ben er weer, zie je me niet?”

Dette van der Molen

Hildegards Hof

Sauwerd

050-7859162

Bloemen & bloeien

Gaveshi Reus runt samen met zijn vrouw het tuinbouwbedrijf 'De Watertuin' in Groeningen. Aan de bloeiende Phacelia en de restanten van de oorlog in de omgeving merkt hij hoe de ontwikkeling van zijn bedrijf samenvalt met zijn persoonlijke ontwikkeling. Over die manier van groente telen wil hij graag vertellen. Als een bijdrage aan een positieve verandering in de wereld.

Ik sta er niet altijd bij stil, maar bloemen hebben een heel belangrijke rol in onze wereld. Een heel groot deel van ons voedsel is verbonden met bloemen, bloei, zaden en vruchten. Daarnaast zijn er bloemen die onze woonruimte en tuinen opfleuren, en bloemen die gebruikt worden om gevoelens en emoties uit te drukken. Ook in de dierenwereld – en dan met name die van de insecten – zijn bloemen een van de belangrijkste bronnen van leven.

Vorig jaar zaaide ik een bloeiende groenbemester mix, met daarin o.a. veel Phacelia; een prachtig kleurenpalet, letterlijk vol leven. Ik heb er met plezier doorheen gewandeld, met om me heen een gonzend orkest aan insectengeluiden. Als ik de vraag 'wil je iets schrijven over bloemen op je BD-bedrijf' op me in laat werken, dan roept dat snel de vraag bij me op waarom ik dit bloemenmengsel voordien nooit heb gebruikt. Hoe komt het dat ik niet eerder op het idee gekomen ben? Na enige tijd hierover nadenken, zie ik de lijnen in mijn persoonlijke ontwikkeling en die van het bedrijf en begrijp ik waarom het zo gelopen is.

Terug in de tijd

In het jaar 2000 kochten Annet en ik een erfpachtrecht in Groeningen. In 2002 zijn we er met onze twee kinderen gaan wonen. De grond op het bedrijf was, voordat wij er kwamen, ontzand. Dat was niet goed gedaan, met als gevolg: een dode, woestijnachtige bodem. Er groeide vrijwel niets op, behalve klaprozen. We hadden een veld vol. Op het perceel met gras/klaver explodeerde de groei van een soort schadelijke aaltjes,

Als het me teveel werd, dan zocht ik de aspergeplanten op en ging tussen de planterijen zitten

waardoor het telen van peen niet mogelijk was. Op advies van een deskundige, heb ik toen luzerne gezaaid. Dat leek te helpen, alleen: uitsluitend tegen deze ene soort aaltjes. Er kwam een andere, net zo schadelijke aaltjessoort tot een net zo explosieve groei. Als het me teveel werd, dan zocht ik de aspergeplanten op en ging tussen de planterijen zitten. Ik kon daar op die plekken voelen hoe mijn energie van onderaf omhoog getrokken werd, door het snel en sterk omhoog groeiende gewas. Het bracht me de rust die ik nodig had om weer met mijn voeten op de grond te komen. Het werd me later duidelijk dat zowel de grond als ik de weg een beetje kwijt waren ... Achteraf gezien waren we in die tijd uitsluitend bezig met overleven. Voor andere zaken was geen ruimte. Ik heb afscheid genomen van de deskundi-

ge en ben mijn eigen weg gegaan. Compost, vaste mest, champost, zwarte braak en een zeer ruime vruchtwisseling bleken op termijn de juiste maatregelen.

Energie van de omgeving

Naast de geschiedenis van de grond en mezelf, had de omgeving ook nog een eigen historie. De slag om Overloon is een niet zo bekende gebeurtenis uit de Tweede Wereldoorlog. Er is in deze contreien veel en heftig gevochten, waarbij onder zowel burgers als soldaten veel doden en gewonden zijn gevallen. De tastbare bewijzen daarvan zaten nog in de grond. Bij de herinrichting van de Loobek werden meer dan 150 explosieven gevonden. De energie van het hele oorlogsgebeuren hing nog in de lucht.

Deze oorlogsenergie resoneerde in me. Het haalde een donkere wereld in me naar boven. Met hulp van de planten kreeg ik helder hoe het huidige leven verbonden was met vorige levens. Het kostte me veel tijd en moeite om in te zien wat er gebeurd was, en dat te accepteren. Het verwerken van de daaraan gerelateerde pijn en verdriet kwamen later. In dit licht wel begrijpelijk dat het geen periode was voor bloemen en hun bloei.

Vanaf 2008 veranderde 'overleven' heel, heel langzaam en voorzichtig in een schuchtere poging tot 'leven'. De gemaakte keuzes omtrent het helen en vruchtbaar maken van de bodem leken hun vruchten af te gaan werpen. Kevers en andere insecten, muisen, mollen en wormen: ze waren er weer. En mede door de aanleg van een vijver, kregen flora en fauna nog een extra boost. Er kwam weer leven in de grond. De vroe-

ge voorjaarszon, schijnend op de bloeiende hazelaar, bracht verwondering en blijdschap bij me terug.

Persoonlijke ontwikkeling

Persoonlijke ontwikkeling is een rode draad in mijn leven. In 1977 begon ik met Transcedente Meditatie, wat in het dorp waar ik opgroeide op zijn zachtst gezegd ongewoon was. Persoonlijke ontwikkeling is voor mij een proces, waarbinnen je de tijdens het leven opgelopen beschadigingen (in opvoeding, vorige levens, door groot verlies of te-leurstellingen) – die vaak neergeslagen zijn in het fysieke lichaam – op gaat ruimen, zodat de opgedane wonden kunnen helen. Dat gaat over vergeving naar jezelf, liefdevol zijn en het accepteren van wat er in je leeft. Het niet-bewuste bewust maken is hiervan een belangrijk onderdeel. Bij mij zijn het processen die soms jaren in beslag nemen.

In praktische zin gaat het er mij vooral om te leren, c.q. te durven voelen en deze gevoelens te benoemen. Een voorbeeld: faalangst is voor mij een toestand van 'zijn' waarin de energie naar beneden stroomt. Ik ga in mijn angst (buik) zitten. Op het moment dat ik deze energie durf te voelen en voor mezelf durf te benoemen, ontstaat er ruimte voor verandering. Ik wil weten waarom er zoveel angst in me zit en ga zoeken hoe – en wat – ik moet veranderen om deze faalangst om te zetten in positieve, omhoog stromende energie.

Als de spanningen in mijn lichaam wegebben en er een gevoel van heelheid ontstaat zowel in mijn lichaam als in mijn geest, dan ervaar ik meer rust. Vooral in mijn hoofd ervaar ik

meer ruimte, en er zijn minder opdringerige gedachten. Mijn gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen groeit, waardoor ik meer en makkelijker mijn eigen weg kan gaan – ook al botst dat soms met de algemene sociale waarden en normen.

Als mijn lichaam heelt kan mijn energie weer, zoals het bedoeld is, omhoog stromen. Dit in tegenstelling tot het verleden, waar alle moeilijkheden de energie juist omlaag trokken.

Ik bloei

Door het fysieke helen wordt het weer prettig om bewust in en met mijn lichaam te zijn. Het wordt letterlijk lichter om met mijn voeten op de grond te staan, en tevens sta ik voor mijn gevoel steviger. Ik voel me meer gericht, vooral in de zin van: wat wil ik verder met mijn leven? Ook op energetisch gebied ontstaat er meer focus. Ik kan soms voelen hoe de (mijn) energie vanuit mijn bekkenbodem naar omhoog gaat en onderweg naar boven de energiecentra (chakra's) aanraakt. Wanneer deze energie zich ontwikkelt, sterker wordt, dan voel ik hoe mijn lichaam gedragen wordt. Een uiterst prettige ervaring en een blij gevoel, tot in mijn ziel, dat het fijn is om mij te zijn. Ik bloei.

De volgende stap bestaat uit het leren voelen van mijn chakra's. In een geheel lichaam vinden zij weer hun eigen plek, draai en kleur. Als dit gebeurt in al je chakra's, dan versterken zij elkaar energetisch en vormen ze, met hun regenboogkleuren, tezamen het licht in mij. Dit is het licht waarin ik graag wil leven en van waaruit ik mijn dingen wil doen. Voor mij resoneert dit licht met het

licht van de Schepping en ik voel me één met die Schepping; een deel van het grotere licht. In dat licht durf ik er op te vertrouwen dat ik kan 'zijn'. In dat licht ontstaat het helder voelen, horen, zien en doen.

Het is mijn zielsverlangen om mijn licht in deze wereld te realiseren; van daaruit wil ik mijn bedrijf leiden. In het licht van 'er mogen zijn' mijn gewassen telen: een kwaliteit die ik graag wil delen met anderen – en dan vooral met de mensen die van mijn geteelde groenten eten. Het is mijn bijdrage aan een positieve verandering in de wereld.

Gaveshi Reus

demeter

you will grow

KRISPIJN VAN DEN DRIES
BioRomeo

EET MEER
VITALITEIT

Demeter is het kwaliteitskeurmerk voor biodynamische landbouw en voeding

Vereniging voor
Biologisch-Dynamische
Landbouw en Voeding

colofon

© 2020 Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding

Dynamisch Perspectief,
het ledenblad van de Vereniging voor
Biologisch-Dynamische Landbouw en
Voeding verschijnt vier keer per jaar.

nr 2020-2 ISSN 1389-7438
© BD-Vereniging

Redactie | Ellen Winkel (themareducteur), Loes van Loenen (bladmanager), Luc Ambagts , Isabel Duiniveld , Wim Goris , Marjan van Duin , Suzanne van Wezel (eindcorrectie).

Contact | redactie@bdvereniging.nl

Aan dit nummer werkten mee | Johanna Huiberts, Feere Zuyderhoff, Arjen Huese, Dianne Waleson, Kalle Heesen, Lies Couckuyt, Theo Georgiades, Claudia Boon, Toma van den Bosch, Dette van der Molen, Gaveshi Reus. Tekening: Carmen Storck (p12) Foto's: Mariska de Groot (p8), Marloes Bosch (p24), Johanna Huiberts (p26), Shutterstock (p2, p34), Bunny Wong / Unsplash (p17)

Coverfoto | collectie Dianne Waleson

Vormgeving | Gerda Peters, Fingerprint

Adverteren | Zie voor alle advertentiemogelijkheden bdvereniging.nl/adverteren

Weet je **deel** van een groter **geheel**

ledenservice

De BD-Vereniging werkt aan de ontwikkeling van de biologisch-dynamische landbouw en voeding met uitwisseling, scholing, onderzoek, advies en publicaties.

Contributie per jaar
Normbijdrage € 50
steunbijdrage € 75
minimumbijdrage van € 40 (naar keuze). Jongeren (t/m 23 jaar) en studenten (t/m 27 jaar): 50% korting. Beroepslid (voor boeren, winkeliers, onderzoekers, etc.): € 120, € 180, of € 100. Opgave via bdvereniging.nl.

Initiatief De BD-Vereniging is een initiatieforganisatie. Als je zelf iets wil organiseren is in de meeste gevallen medewerking van de vereniging vanzelfsprekend. De medewerking kan bestaan uit advies, een financiële bijdrage, hulp bij de publiciteit, of samen op zoek gaan naar wat jij nog nodig hebt.

Bureau BD-Vereniging
Costerweg 1D
6702 AA Wageningen
bdvereniging.nl
bureau@bdvereniging.nl
0850 609044
IBAN: NL77TRIO 0212 1887 71
t.n.v. Ver voor BD-landbouw

Bestuur Maria Inckmann-van Gaalen (voorzitter en secretaris), Marteniek Bierman (vice-voorzitter en penningmeester), Martha Bruning (lid)

Medewerkers Luc Ambagts (beleid en projecten), Carmencita de Ruiters (administratie), Loes van Loenen (communicatie), Suzanne van Wezel (secretariaat)

Schenken en legaten
Dankzij de warme steun van veel mensen, in de vorm van giften en legaten, werkt de BD-Vereniging aan de ontwikkeling van de BD-landbouw. De vereniging is een Algemeen nut beogende instelling (ANBI). Schenkingen

en legaten zijn vrijgesteld van schenkings- of successierecht. Uw gift is welkom op NL77TRIO 0212 1887 71 t.n.v. Ver voor BD-landbouw. Wilt u ons opnemen in uw testament of wilt u meer informatie over (periodiek) schenken? Belt of mailt u dan met het bureau: 0850 609044, bureau@bdvereniging.nl.

BD-beroepsontwikkeling
Leden die met collega's in gesprek willen over de ontwikkeling van hun werk kunnen via het bureau contact opnemen met Luc Ambagts, lucambagts@bdvereniging.nl.

BD-Jong Activiteiten voor en door jongeren. Voor info, neem contact op met Martha Bruning via bdjong@bdvereniging.nl

BD-preparaten en materialen daarvoor zijn te bestellen via debeerschehoeve.nl of 06 36581305.

Lees méér over biologisch-dynamische landbouw
en voeding op bdvereniging.nl

26 september 2020
verschijnt het themanummer
KORTE KETENS

Wil je input geven voor dit
themanummer? Mail naar
redactie@bdvereniging.nl

Zuiver Quivel® BIODYNAMISCH

**ZUIVER ZUIVEL IS 100% BIODYNAMISCHE KWALITEITSZUIVEL MET HET DEMETER KEURMERK.
DEMETER STAAT VOOR VITALE VOEDING UIT EEN VRUCHTBARE AARDE,
DIE BIJDRAAGT AAN DE GEZONDHEID VAN MENS EN PLENEET.**

**MEER INTEGRITEIT VOOR HET DIER
MEER BIODIVERSITEIT
MEER KRINGLOOP
MEER VITALITEIT**

**DOOR HUN WERKWIJZE ZORGEN ALLE BIODYNAMISCHE BOEREN
VOOR MEER BIODIVERSITEIT. DAAR BOVENOP VOLDOEN ONZE ZUIVER
ZUIVEL-BOEREN AAN DE STRENGE CRITERIA VOOR BOERENLANDVOGELS,
DIE ZIJN OPGESTELD DOOR VOGELBESCHERMING NEDERLAND.**

Weet je deel van een groter geheel

biologisch-dynamische landbouw
voor boeren en burgers:
bdvereniging.nl

Nieuws
Agenda met BD-activiteiten
Webwinkel

**En jij? Heb jij berichten die je
onder de aandacht wilt brengen?
Mail dan tekst en beeld naar
loes@bdvereniging.nl**

